

T

serie nouă • anul II • nr. 27 • 16-31 octombrie 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Premiul Nobel
pentru literatură
J.M. COETZEE

STAMPE DE SĂRBĂTOARE
PENTRU NEGOIȚĂ IRIMIE
Mircea Muthu

PROZĂ de
Radu Țuculescu

*Plastică mică de
Nicolae Procopan*

TRIBUNA

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CĂLIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
IOAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘCAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCUI
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

Opinii

Noua Constituție a României

■ jurist Ion Ghercioiu

Legislația franceză a fost dintotdeauna izvorul de inspirație în redactarea Constituției și a altor acte normative din România. Ceea ce se petrece însă în acest moment în țara noastră are o semnificație aparte; suntem membru cu drepturi depline în Consiliul Europei, am fost invitați să facem parte din NATO și Uniunea Europeană. Aceste lucruri au determinat transformări în structura economică și socială a țării. Este în fond vorba de adaptarea legislației românești la legislația europeană, capul de afiș în această privință fiind Constituția, care nu mai poate rămâne în structurile adoptate după Revoluția din Decembrie 1989. Este evident faptul că ceva s-a schimbat în România, dar nu în măsura în care putem fi primiți în Uniunea Europeană. Există rămăneri în urmă în ce privește reforma în justiție, garantarea dreptului de proprietate, a drepturilor omului, a democrației în general. Constituția votată de Parlamentul României și care va fi supusă Referendumului din 18-19 octombrie 2003 vizează tocmai aceste modificări. Așadar, dreptul de proprietate este nu numai asigurat ci și garantat, adică atribuirea dreptului de proprietate trebuie să fie sigură, neechivocă, în afara oricărei interpretări arbitrare, să dispară celebra formulă caragialiană... nu pot garanta cu nimic...

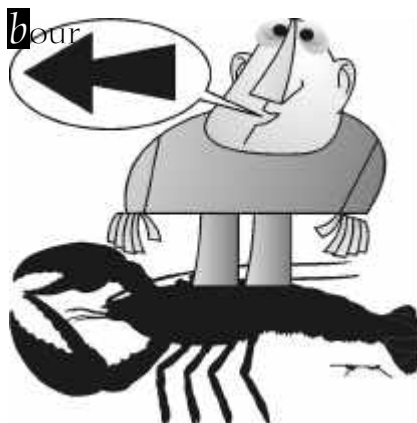
În justiție lucrurile au trenat continuu, nepunându-se în practică principiile elementare de drept: prelungirea arestărilor preventive s-a făcut în mod defectuos, neexistând un punct de vedere unitar. Noua Constituție elimină aceste controverse și consacră principiul potrivit căruia procurorul poate aresta pe învinuit timp de 3 zile, după care prelungirea o face judecătorul, în condițiile în care procurorul prezintă elemente noi cu privire la învinuirile ce se aduc infractorului. Aceste prevederi dau bătaie de cap procurorului care în termen foarte scurt este obligat să strângă și alte dovezi care să întărească învinuirea.

Justiția este a treia putere în stat și nimeni nu are dreptul să se amestece în treburile sale interne. Se va pune capăt, prin noua Constituție, tergiversărilor, amănărilor, întâzierilor în judecarea proceselor. Stabilirea unor termene înlăun-

trul cărora să se efectueze urmărirea penală și judecarea unor cauze va avea drept efect rezolvarea operativă a cauzelor cu garantarea efectului de reinserție socială. Prolungirea nejustificată a soluționării unor dosare, depășirea exagerată a termenelor stabilite pentru adoptarea unor soluții au amplificat neîncrederea opiniei publice în justiție. Nu trebuie omis nici faptul că o sursă principală de corupție este dată de interpretarea arbitrară a dispozițiilor legale pe fondul acestor disfuncționalități. Tragerea la răspundere penală a unor persoane după trecerea unui timp îndelungat de la data săvârșirii infracțiunii diminuează considerabil efectul educativ al actului de justiție. Magistratul care cu intenție pronunță hotărâri ilegale sau comite erori judiciare repetate din culpă, poate fi acționat în justiție pentru acoperirea prejudiciilor.

Sunt prevăzute modificări esențiale și în ce privește funcționarea legislativă a celor două Camere, care constituia de fapt un obstacol în bunul mers al activității legislative. S-a restrâns pe de altă parte dreptul parlamentarilor avocați de a pleda în procesele de corupție sau spălare de bani. Constituția ce va fi supusă Referendumului din 18-19 octombrie 2003 extinde considerabil drepturile minorităților, care pot folosi în justiție limba maternă, prin interpret. În condițiile în care armata română traversează o perioadă de profunde transformări calitative, serviciul militar nu mai este obligatoriu. Va exista o armată de specialiști, bine dotată tehnic și logistic, care să întrunească cerințele de interoperativitate.

Noua Constituție a României asigură stabilitate socială, face funcționale instituțiile statului de drept, asigură drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. Referendumul din 18-19 octombrie 2003 este un act civic de importanță primordială, pentru că votând această Constituție, votăm pentru primirea noastră în Uniunea Europeană, pentru democrație, pentru ridicarea gradului de civilizație și cultură al poporului român. ■

Virgil Salanțiu

Înserare

Caravelele lui Antunes s-au oprit la Neptun

■ *Alexandru Vlad*

Într-un peisaj în care totul pare a se năruie imediat după ce a început, sau uneori chiar înainte de a începe, iată că o inițiativă a Uniunii Scriitorilor începe să capete cheag. E vorba de „Zilele și nopțile de literatură de la Neptun”, ediția a doua. Cu puțin noroc, plajele și faleză de la Neptun sunt frumoase la mijlocul lui septembrie. Zilele sunt luminoase și deja pustii, nopțile puțin reci și cutreierate de pale subțiri de vânt. Pe gustul unora, care refuză aglomerația și căldurile toride. Sau care doresc ca prezența lor să nu anime prea mult spiritele.

Dar să ne întoarcem la literatură. Acest festival, cum îi spun organizatorii, constă dintr-un colocviu tematic (anul acesta tema a fost „Eu, celălalt”) și dintr-un recital de poezie, ambele întinzându-se cam pe trei zile. Colocviul este diurn, recitalul este nocturn. Pe aleile părăsite de vilegiaturisti, prin labirintul vegetal dintre vilele închise, puteai vedea acum celebrități care se recunoșteau între ele după mapa colorată, încercând pe cât posibil să respecte programul. O atmosferă degajată în care bănuiesc că s-au avut în vedere și momentele în care oameni care abia s-au cunoscut caută un loc în care să poată bea o cafea. Așa se fac contacte, se schimbă adrese, un poet își găsește traducătorul ideal.

În sala hotelului „Ambasador” s-a concentrat la un moment dat o cotă de inteligență și talent care nu putea să nu te impresioneze. S-au perindat pe la microfon vorbitori de franceză, engleză, italiană, portugheză și română, un adevărat turn Babel ale cărui ițe au trebuit să le descâlcească traducătoarele cu căști la urechi, poate cele mai încercate ființe din tot festivalul.

Trebuie să recunosc că tema a fost bine aleasă și sibilinic formulată. Eu, celălalt. Rimbaud spusese: eu sunt un altul, Graves mărturisise că atunci când scrie „cineva” i se uită peste umăr. Traducătorii nu mai știu care este „eu” și care este „celălalt” – sau devin ei unul și același în actul traducerii? Contribuțiile s-au constituit de la sine oarecum pe trei etaje. Amos Oz (și nu numai el, ci toți cei care aparțineau Orientului Apropiat, din zonele nefericite de conflict) a demontat mecanismul construirii inamicului, al satanizării celui alt, al transformării lui în opusul tău, al caricaturizării lui. Ne-a spus cum trebuie tălmăcit un fanatic. António Lobo Antunes, care a fost și medic pe frontul din Angola, a avut și el de făcut o mărturisire în acest sens. Irlandezii au avut și ei ceva experiență de împărțit. Cum am spus, traducătorii aveau dihotomia lor: eul auctorial în relație cu eul traductorial. Remarcabile aici contribuțiile lui Dan Shafran și

Antoanetei Ralian, n-ai fi crezut că o muncă atât de puchinoasă, de fată bătrână, cum este actul traducerii, ascunde o relație atât de profundă și compusă din amănunte de finețe. Al treilea etaj a fost cel al creatorilor pentru care atât eu cât și celălalt se aflau în sine, „cel care privește peste umăr”, cel pe care-l vezi în oglinda de pe masa de scris. Aici au dominat poezii. Unii din ei s-au dovedit tot atât de buni vorbitori, pe cât se vor dovedi seara de experimentați recitatori. Meseria de poet începe să capete un nou contur în climatul acesta al globalizării, inclusiv culturale. Artiști ai festivalurilor specializate. O mențiune specială pentru Stefan Hertmans care, printr-un tur de forță, ne-a demonstrat cât de greu e să fi belgian, ce labirint introspectiv trebuie să parcurgă un cetățean al uniunii europene pentru a putea demonstra, eventual, cuiva din afară cine anume este el. Și nu pot să nu pomenesc silueta elegantă, carismatică, a lui Charles Carrère, care părea a fi o întrupare a lui Senghor, făcând din negritudine un atribut aristocratic. Și, desigur, nu puteai trece cu vederea urechile clăpăuge ale lui Puși Dinulescu. Ori prezența extrem de civilizată și franceza radiofonică a lui Dinu Flămând. Dar mai bine să ne oprim aici. Românii, mai puțini, au fost aleși după capacitatea de-a fi buni parteneri ai oaspeților, cunoscători de literatură europeană contemporană și vorbitori de limbi europene.

În contextul acesta, micile neajunsuri n-au mai prea contat, au constituit uneori mai degrabă sarea și piperul: faptul că unii poeți au ținut morțiș să cânte, că Mircea Dinescu a lansat un rachiu ce-i poartă

Ismail Kadare

António Lobo Antunes

numele și că președintele juriului înota uneori până în larg, punând decizia finală într-o anume primejdie. Sau că Paul Vinicius apare peste tot neinvitat.

Cei doi premiați, António Lobo Antunes – premiul „Ovidius” și Ismail Kadare, care a luat Premiul Festivalului, sunt firi cât se poate de diferite. Atunes era destins, pus pe șotii, fericit că se poate mișca fără să-l recunoască nimeni într-o cafea. Caravelele lui poposiseră la Neptun. Kadare era fragil și retras, puțin evitat de ceilalți, înconjurat de aura suferințelor și ambiguităților din comunismul alabanez, sau al nostru, al tuturor. Părea să aparțină mai degrabă trecutului de care nu ne prea face plăcere să ne amintim. Oz era degajat și sigur pe sine, cu o vitalitate aproape sportivă, ca un fost luptător de comando. Această tripletă de Nobel n-ar fi avut cum fi mai echilibrată în opoziție. Greutatea ei a marcat festivalul și a surescitat zăriștii.

Pentru că veni vorba am văzut și eu, de cealaltă parte a liniei de data aceasta, cum presa se străduiește să strice socotelile pentru a transforma un eveniment cultural într-un eveniment de presă. Pripeala în deconspirarea laureatilor, insinuări cum că premiul lui Kadare e unul de consolare, voalate aluzii la originea fondurilor folosite de organizatori – toate acestea au lăsat o umbră și bănuiala că jurnaliștii nu pot aprecia un eveniment în fondul lui, ci doar în aspectele minore, tratând scriitorii serioși ca pe niște vedete pop. Ori la genul acesta de evenimente e adevărat că nu încap prea multă fantezie (un discurs al primarului, o vizită în zonă profitând de momentul toamnei și de vremea bună), cam după același tipic se desfășoară și în străinătate, doar că acolo nu pot fi așa ușor acuzate de, să zicem, comunism rezidual. Dacă presa nu vede cu discernământ lucrurile, dacă nu e solidară cu nimic, s-ar putea să împiedice lucruri pentru absența cărora va căuta la un moment dat vinovații. O corecție e necesară, și aceasta trebuie să vină de la directorii publicațiilor, uneori ei înșiși scriitori – sau foști scriitori.

Singularizarea creatoare

■ Titu Popescu

DAN DAMASCHIN
Îndurările
 Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002

Are, desigur, dreptate Al. Cistelean când remarcă *singularizarea* ca avantaj poetic pentru creația lirică a lui Dan Damaschin - poetul fiindu-și propria-i generație. Desprinderea, căutată și asumată, de circumstanțe protejează personalizarea fluxului expresiv, îl salvează de la repetarea cerințelor vremii, îl desensibilizează la avalanșa intruziunilor. Multe trebuie să fi fost înăbușite într-un suflet care și-a cultivat terapia renunțării, dar după absolvirea acestui ciclu de neobediință, ca în urma unui exercițiu budist de ridicare a penitenței la rang de virtute, lumina lăuntrică se vede într-o nouă, mai pură și mai intensă strălucire. Pe fața poetului, mereu încordată spre interiorul propriei personalități, având pe frunte săpate ridurile îndârjirii spre un lăuntric greu sondabil, stăruie aura diafană a unei perpetue reculegeri de sine; ieșirea din social pare a-l rechema de undeva de departe, chiar și în inofensive și inevitabilele conversații diurne. nevoia de existență îl reactualizează totuși în concret, dar în urma unui efort vizibil de a ieși din reverie, astfel încât orice adresare pare a-i fi o împietate. Dan Damaschin este poetul care își trăiește tragic existența, dar fără s-o știe, sau fără s-o mai știe.

Dacă îi citim cartea recent apărută (*Îndurările*, Ed. Dacia, 2002, colecția „Poetii Echinoxului”) invers, de la ultima copertă spre prima, dăm de o *Addenda*, în care autorul își numește propriile-i *Temeiuri pentru Poem*, definite pe relația *Poetului* cu *semnele timpului*. Ceea ce-l obsedează devine rețeta personală pentru poezie: receptarea semnelor divinului, trăirea pătimașă a revelației blagăndureroasă, temeiul inițial ca șansă a întemeierii; temeiurile poemului chiar își caută autorul, printr-o alegere de exclusivitate. Avalanșa *timpului* panichează sacrul, în virtutea unui „străvechi instinct al autodistrugerii” întipărit cromozomial

în destinul „speciei sinucigașe”. Trăim deci, cu înfrigurare și exaltare, „marea înfundătură”, din care numai sacerdoțiul liric ne mai poate salva: „silabele poemului, șoapta rugăciunii”, iar confruntarea cu limitele nu desăvârșește purificarea („ceea ce rămâne neexprimat supraviețuiește ca remușcare”). Omenescul este excedent, dar puțin din el poate fi identificat („în cel căruia nu-i ajunge durata unei vieți/pentru a măsura omenescul din sine”).

Acest poem programatic, deci cu valori explicite mai ridicate, dezvoltă o tensiune între revelare și mister, între rostire și ocultare, între transcendent și imanent care ne amintește *drama rostirii* din poezia lui Arghezi și Blaga, însă în absența oricărui decorativism angelic de tip Voiculescu sau N. Crainic.

Progresând în lectura inversă, dăm de *Fragmente dintr-un poem neexprimat*, în care am regăsit fiori confruntării exprimabil/inexprimabil din *Psalmi* lui Șt. Aug. Doinaș, sub imperativul eminescian al întregirii („pe minc/Mie redă-mă!”). Este o invocație în versete pentru producerea purificării creștine, prin sporirea declanșatoare a maculărilor. Invocarea ritualică și oficierea prin repetare tematică păstrează tonul de ceremonie simplă al textelor sacerdotale. Poetul oficiază însă la un alt excluder, el nu se poate impersonaliza în ritual. Chemările lui sunt directe și imperative, iar în aceste calități *lirice* stă și putința omenească a generalizării. Garanția pe care poetul (și-o oferă este puterea încrederii că există un *ce* ireductibil, cu rol transcendent de fatalitate benefică („Există o rugăciune pe care moartea nu o poate curma/Există o stare de extaz din care nu poți fi izgonit/Există o sămbure de credință mai anevoie/de sfărâmat decât orice diamant./ Există un nimb de sfințenie de care nu mai poți fi depozat nici dacă te vor/face asemeni pragului/celui mai de jos”).

Secțiunea principală este dată de ciclul titular. *Îndurările* sunt invocate din perspectiva umilinței, a în orice autentică rugă creștină. Ceea ce-i con-

feră înălțime lirică este distincția rostirii, adică „graiul sfinteii sălbăticii venit a redeștepta obscure temeuri/ale poemului său”. *Insemnările din subterană* vin dintr-un „bârlog de remușcări” și configurează o „mărturisire despre adâncul nimicniciei mele”, dar fervoarea îl ridică pe mărturisitor la complexitatea androginiei etice: „deopotrivă sunt preotul și viitorul sinucigaș care i/se confesează”.

Următoarele secvențe din *Cartea îndurărilor* se cuprind în forma deductivă a versetelor. Nu doar această opțiune formală îl apropie pe Dan Damaschin de importantul poet al exilului care este Horia Stamatu și prin el de Sfântul Ioan al Crucii, ci și marcanta încălcătură intelectuală a scrisului, care nu atacă frăgezimea expresiei lirice, adâncimea fervorii, capacitatea de interogații esențiale, încrederea în rostire și evadarea din timp pe arpile acestei încrederi.

Aceste versete urmează un ritm al solemnității. Ele par a fi rostite sub bolți de biserică și proclamă nevoia iscodirii de sine. Proiecția lor cuprinde spații largi, care sugerează anvergura metafizică a persoanei. De fapt, transcendentul este pus sub semnul întrebării. Cum aminteam mai înainte, poeticitatea nu este concuroasă de gravitatea adresării, din contră, aceasta o stimulează, îi dă o ardență a sensibilului. Iată dovezi: „Tânguirii ale inocenților hălăduiesc prin sihle de ceață adăpostind pe cei care singuri s-au condamnât la uitare. Pentru noi, palme de îngeri, împreunate ca jgheaburi, culeg lacrimi de arșar, tămăduitoare”; „Dinspre un neîntrezărit anotimp al harului, poemul nostru adie ca o rugăciune către lumina înecată. Ca aureolele păpădiilor, sub vântul de vară scăpătând, nimburile vocilor ni s-au spulberat deodată”; „Cât aburii propriei guri de aproape, un duh orfic, pentru o vină de nepus, e sfâșiată încă o dată. De o viață, buzele mele se pregătesc pentru un mare cântec, pe care nu știu dacă îl voi intona vreodată”; „Am văzut căile pierzaniei, desprins de astrul răătăcitor, pământul, pe o hartă închipuind un hățș de linii înscrise în palma unui zeu. Osânda înrâncenată de a ne înrădăcina într-un humus necorupt, inefabil, se cere luată de la capăt, mereu și mereu”; ș.a.

Maestrul acestor versete este un vizionar liric, un imaginativ al sensurilor esențiale, un interlocutor al cerurilor. În carnea discursului său, starea de solitudine, remarcată la început, alimentează intensitatea trăirilor, chiar asumarea ei devine sens: „consimți la ispășirea solitară, de neîmpărțăit”, doar simbolul ei, somnul, o protejează ca o cortină „îndărătul căreia să poți plânge nestingherit, neștiut”. Sufletul poetului este cartea oferită citirii proniei: „După îndelungată zbatere sub rafale de vânt, filele sufletului, aidoma unei pașigi ațipite, adastă a fi citite de Bunul Dumnezeu”. În aceasta se cuprind și elemente de identificare: „Eu sunt un trunchi de ceară mistuit de flacăra unei însingurate, continue întrebări, ce și l-a ales drept merinde”; „Scapătă numele meu în cerul gurii îngerului, precum vedenia cată a fi alese temeli pentru sălașul zeului ce stă să vină”; „Eu sunt cel care nicicând nu va izbuti să se căiască îndeajuns, o îndelung lămurită tânguire, ce în catacombele ființei nu înțelege a conteni”; „Eu sunt cel care nicicând nu se va pierde pe sine, îndeajuns, în contemplația semnelor zeului ce stă să vină. fericit precum ucenicul căruia i s-a îngăduit a desluși bătaia inimii dumnezeiești, la cea din urmă cină”.

Condensată în revelații, gândirea poetică a lui Dan Damaschin găsește singurătății sale limane de liniște.

Virgil Salanțiu

Pe gânduri

Portret de grup cu Laurențiu Ulici

■ Valentin Tașcu

GHEORGHE PĂRJA, ECHIM VANCEA IOANA PETREUȘ
Portret de grup cu Laurențiu Ulici
Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003

N-aș fi crezut că Laurențiu Ulici a fost atât de iubit de confracții săi de toate generațiile. Eu unul i-am fost prieten adevărat, fiind convins atât de farmecul „omului de lume”, cât și de calitatea sa de critic literar, fiind unul dintre puținii exegeți români cu idei personale (pe mine, m-a indispus dintotdeauna faptul că teoreticienii noștri, unii de notorietate, s-au mulțumit să imite modele occidentale în loc să creeze ceva sau măcar să încerce aceasta). Trei prieteni din nordul Maramureșului, unde Ulici își așezase unul dintre pilonii originii sale (alții fiind Ploieștii și Buzăul), Gheorghe Pârja (poet care-și da sufletul pentru poezii, Ulici fiind și poet), Echim Vancea și Ioana Petreș adună la Editura Dacia într-un masiv tom de 370 de pagini ce s-a scris într-un an și ceva după dispariția atât de neașteptată a celui care a fost aproape un deceniu președintele Uniunii Scriitorilor – și sunt convins că nu din obediență s-au semnat aceste articole, ci cu o simpatie care n-a dispărut odată cu stingerea personajului. Laurențiu Ulici n-a fost un președinte temut sau autoritar (cum a fost să zicem Zaharia Stancu), ci realmente îndrăgît (cu fireștile excepții, desigur, nemulțumiri existând în orice relație, oricât ar fi ea de generoasă). A cultivat îndeosebi prietenia pe baze valorice, fie față de nenumărații debutanți (cărora le-a fost adevăratul, chiar dacă nu întru totul necunoscutul mentor și „spaziu de far”), dar și față de academicieni, fiind prea popular ca să te în-

spăimânte, dar nu și populist ca să uite. Nu cred să existe vreun alt scriitor român care să fi avut parte de atâtea recviemuri. Necroloagele sună cel mai adesea oficial, uscat și mai trist decât s-ar conveni. Cuvintele adresate lui Ulici de către nenumărații lui prieteni parcă vin tot din Ulici, nu au nimic funebru. Însumi, prezent în volum, am scris astfel, cu căldură, nu cu răceală funerară. Foarte inspirată, această carte de omagii în tăcere se deschide cu un splendid poem al lui Laurențiu, cu care în 1979 se prefăta la fel de frumosul volum *Arte&meserie* al lui Romulus Vulpescu. Versurile acelea „*Mai iubind o fată/Mai ratând o carte*”, circulau deja în cerul intimilor și aveau o savoare care nu s-a pierdut până azi. Urmează câteva fragmente din eseistica lui Ulici, cuvinte dintotdeauna subtile, inspirate, insolite. Apoi încep vorbele de aducere aminte, calde, cum spuneam, în frunte cu Nicolae Breban și cu Eugen Uricaru și continuând cu cele mai diverse semnături: Nicolae Manolescu, Cornel Ungureanu, Ioan Groșan, Mihai Gălățanu, Ioan Es. Pop, Irina Petras, Pavel Chihăia, Ion Beldeanu, Varujan Vosganian, Iurii Pavliș, George Vulturescu, Eugen Evu, Nicolae Prelipceanu, Caius Traian Dragomir, Horia Gârbea, Gellu Dorian, Ion Zabușcu și mulți alții, de toate vârstele, de toate orientările și culorile. Aceasta e secțiunea a două cărți (*Portret de grup*). Similară e secțiunea a patra, *Viță verde, iadără...*, în care sunt cuprinse necroloagele propriu-zise la vreme. Între aceste două plângeri omagiale se adună în capitolul *De la prima ultima verba* câteva tardive elogi aduse criticului, scriitorului. Brusuc, unii critici și comentatori și-au adus aminte că Laurențiu Ulici a scris cărți fundamentale: Gabriel Dimisianu, Ion Pop, Emil Manu, Nicolae Balotă și alți câțiva, prea

puțini și în lipsa multora considerați „mari”. Capitolul respectiv trădează o stranie realitate: Laurențiu Ulici, deși a scris despre, cred, toată obștea scriitoroasă, cu mic cu mare, despre el s-a scris mult prea puțin, iar critica „elitistă” l-a ocolit cel mai adesea în mod inexplicabil. Cred că de fapt el nici nu va avea nevoie de o „susținere”, pentru că s-a sprijinit foarte sigur pe sine însuși. Ideile lui, mai todeauna originale (vezi examenele premiului Nobel și mai ales tandemul emblematic Mitică-Hyperion, dar și teoria spiritului dublu românesc, diurn-nocturn, care-l face pe român să viseze și să aspire la Eminescu, dar trăiește invariabil în Caragiale) provocau prudență așa-zisei școli de critică română (care n-a existat de fapt, preocupată în special cu ancorarea la curentele străine, în loc să găsească ceva autohton). Ulici, ca orice comentator sigur cita prea puțin, ceea ce nu producea impresie bună celor ce nu aveau altă rațiune decât a copia fraza întreagă din studiile unor mari cercetători francezi, italieni sau anglo-americani. Nici prea multe premii n-a luat Ulici – mult mai multe a dat, fiind obșnuit al jurilor concursurilor de literatură din țară, deseori ca președinte al lor. Nici prea multe noroace nu a avut Laurențiu Ulici. Până a ajunge președinte al U.S.R., doar atunci când ea fusese adusă în pragul falimentului și inutilității de către Mircea Dinescu, dar pe care a salvat-o în chip miraculos, a fost toată viața un relativ modest redactor la „*Contemporanul*” (1966 – după absolvirea facultății – 1989). Cred că nici n-a urmărit să fie șef, pentru că nu considera că așa ceva ar fi fost necesar pentru impunerea ideilor sale. Abia după 1989 a urcat vertiginos, dat tot atât de brusc a căzut în veșnicie. Laurențiu Ulici ar merita o monografie, mai mult decât alți critici. Cartea prietenilor săi maramureșeni e un punct bun de plecare spre această meritată admirație. ■

Poeme religioase

■ Dorin Mureșan

MIHAELA PUȘCAȘ
O candelă în vară
Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2003.

Dacă un cititor oarecare ar deschide pentru prima oară o revistă literară cât de cât cunoscută și ar parcurge paginile dedicate poeziei, ar pricepe imediat care este planul liric sau pseudo-liric cel mai asaltat de reprezentanții noii promoții de poezii: sexualitatea coroborată cu fel de fel de procese schizofrenice. În contextul acesta, destul de explicabil pentru secolul XXI, Mihaela Pușcaș este o poetă ce vrea parcă să se autoizoleze, sau, de ce nu?, să se „salveze”, debutând de curând cu un volum de *poeme religioase*, adunate sub titlul „*O candelă în vară*” (Ed. Limes, 2003). Este, evident, greu de prevăzut care va fi destinul acestei cărți. Nu pentru că am trăi în postmodernism, sau pentru că secolul acesta abia început va fi definitiv secularizat (sunt sigur că nu va fi), ci pentru că, așa cum am semnalat, majoritatea tinerilor poeți par a se menține cu încărcenare departe de o astfel de zonă tematică. De altfel, experiența religioasă nu este la îndemână oricui. La fel cum receptarea poemelor propuse de tânăra autoare nu poate avea loc în cazul neinițiaților. Iar prin neinițiații îi subînțeleg și pe

cei care teoretizează religiosul, fără însă a se apropia de esența lui (în sens practic).

Calitatea cea mai importantă a cărții Mihaelei Pușcaș este unitatea. „*O candelă în vară*” nu păcătuiește prin evanescența tipică postmodernă. Altfel spus, nici un poem nu-și uită miza și nu alunecă în meditații patetice, exterioare ei. Situația primului poem în afara celor trei părți (plus epilogul) ca un cuvânt de deschidere, este una fericită, el oferind cititorului cheia către miezul volumului: „Omul, ca mic Dumnezeu, responsabil de cuvânt,/ de Cuvântul ales,/ de cuvântul roditor, există, iar poezia/ e modul său de a fi.” (*Poezia ca mod de a fi*). Așadar, poezia poate fi pentru omul actual nu doar o consolă estetică, ci o legătură directă între el și Dumnezeu, prin intermediul „Cuvântului ales”, spre deosebire de simplu „cuvânt”. Aceasta este „teza” cărții, cea pe care poeta o construiește și consolidează cu fiecare poem în parte, fără rătăcirile specifice începătorului. De-a lungul volumului, autoarea caută și găsește *cuvântul* susceptibil de a realiza legătura mai sus amintită. Și el ar putea fi identificat pe rând cu oricare dintre virtuțile teologice prezentate într-un catehism: de la credință la iubire, de la umilință la statornicie: „Ascult inima cum bate/ în poarta cerului.” (*Clopot în iarnă*); „Am pornit peste pietre, căutând cu pasul/ statornicia...” (*Pietre luminate*); „Doamne nici un cuvânt!/ Doar iubire, iubire, IUBIRE!” (*Toate, Domnul meu tare*,

toate) etc. Ideea de comuniune cu universul este omniprezentă, și nu cade în binecunoscutul pan-teism eretic. Lumea concretă îi apare autoarei ca fiind una vie numai prin intermediul Cuvântului care a făcut-o posibilă: „Acesta este Cuvântul/ Numele lui fie dor, timp, tăcere, izvor” (*Troiță*). Este, cred, limpede faptul că autoarea atinge, în manieră lirică, toate implicațiile pe care le are Cuvântul, ca izvor a ceea ce este, transformând universul și, cu el, propriul suflet, într-un poem dedicat divinității.

S-ar putea vorbi, așadar, de un discurs poetic destul de bine încheșat, destul de coerent, însă, din păcate, nu destul de matur. Poemele Mihaelei Pușcaș au și o suferință: sunt excesiv de personale. Autoarea nu pare să fie conștientă de existența unui receptor idolatru. Ea se adresează doar inițiatului, ignorând un posibil proces mistagogic. De altfel, la nivelul trăirilor interioare, volumul este de o puritate admirabilă. Mihaela Pușcaș pare că și-a scris poemele de-a lungul unei succesiuni de contemplații, la cold, adică, lipsindu-le de ceea ce era mai important: starea de criză. Or, fără aceasta, îndrăznesc să spun, poemul religios, chiar dacă are o omiză interioară bine definită, este încă departe de a fi un poem autentic. Citind-o pe Mihaela Pușcaș, mi-am dat seama de ce Adrian Popescu este unde este. I-aș recomanda autoarei o părăsire a contemplației pentru o seceță dusă printre cărțile poezilor actuali. Asta, desigur, dacă ținta ei este publicul. Și nu vād de ce n-ar fi, cu atât mai mult cu cât are talentul necesar. ■

Un Nobel pentru Africa de Sud

■ Virgil Stanciu

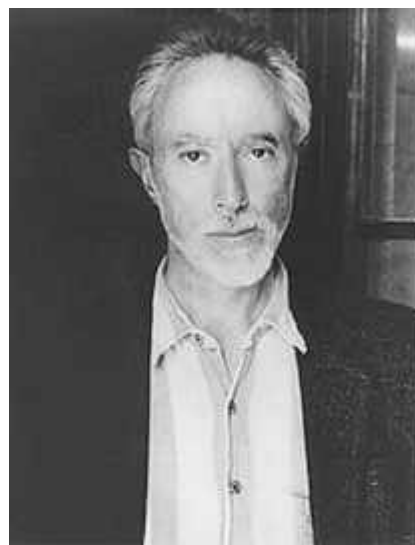
Romancierul sud-african J[ohn] M[axwell] Coetzee, născut în 1940 la Cape Town, este laureatul Premiului Nobel pentru literatură pe anul 2003. Decizia, anunțată ceva mai devreme ca de obicei, nu a fost, pentru cei cu o oarecare orientare pe mapamondul literar, o surpriză de proporții egale cu cea de anul trecut, când premiul i-a fost decernat cvasinecunoscutului romancier evreu de origine maghiară Imre Kertész. Chiar dacă n-a fost încă tradus în limba română, fiind deci posibil ca mulți cititori pasionați de roman universal să nu fi auzit de el, J. M. Coetzee este un romancier cu o reputație consolidată, câștigător al multor premii literare, printre care – performanță unică în istoria acestei distincții – de două ori Premiul Booker, în 1983 și 1999. În plus, citim în presă că este unul dintre scriitorii din “rezerva de cadre” a Premiului Nobel, el figurând an de an printre candidați, împreună cu autori reprezentativi pentru starea actuală a artei narative, precum M. V. Llosa, Philip Roth, A. Lobo Antunes.

J. M. Coetzee, reprezentant de frunte al literaturii post-coloniale, face parte din valul de romancieri de limba engleză proveniți din țările Commonwealth-ului sau din alte regiuni limitare ale spațiului în care se vorbește această limbă, iar biografia sa este ilustrativă în acest sens. Având rădăcini de familie atât printre coloniștii buri, cât și printre cei englezi, el a optat de timpuriu pentru limba engleză ca mediu de creație, deși *afrikaans* a exercitat o anumită fascinație asupra sa de-a lungul carierei. Micul roman de factură auto-biografică *Youth* (Tineretea, 2000) este lămuritor în această privință. Expatriat de bună voie la Londra, unde își câștigă traiul ca programator, protagonistul, la început autor de poezii specioase, își dă seama că nu poate dobândi forță ca prozator decât exploatandu-și propria experiență africană, folosind fascinantul material de viață pe care i-l oferă acea țară a contrastelor, spațiu multicultural, casă comună a unor civilizații aparent incompatibile, zămislior de atitudini politice intolerante, de probleme etnice și rasiale, dar și de posibile scenarii ale acceptării Celuilalt și conviețuirii, de împăcare în diversitate. Aceasta va fi, de altfel, și tematica oarecum previzibilă a scrierilor ieșite până acum de sub penna acestui original scriitor, care a trăit totuși destul de mult în Marea Britanie și în Statele Unite, fiind în prezent profesor de „literatură generală” la Universitatea din Cape Town.

În 1974, Coetzee a publicat *Dusklands*, un volum format din două nuvele relativ extinse, una despre experiența americană din Vietnam, cealaltă – o scriere cu caracter istoric – despre un colonizator bur al Transvaalului, având ca numitor comun tema abuzului de putere. Următoarea carte, *From the Heart of the Country* (Din inima țării, 1977), acuzată de critici de excese stilistice, se înscrie în sfera fanteziilor interioare de tipul celei a lui Molly Bloom din *Ulysses*, protagonistă, o frustrată domnișoară bătrână, încercând să-și reorganizeze mental viața prin uciderea imaginară a tatălui. *Waiting for the Barbarians* (În așteptarea barbarilor, 1980) este o reușită redare ficțională a sentimentului de angoasă provocat de așteptarea neprevăzută de la marginea marilor imperii, o

carte înrudită, prin atmosferă și stare psihologică, dacă nu prin subiect, cu *Deșertul tătarilor*, mai cunoscutul roman al lui D. Buzzati. Adevărata consacrare internațională i-o aduc cele două romane încununute, la un interval destul de mare, în timpul căruia Coetzee n-a produs nimic notabil, cu Premiul Booker, *The Life and Times of Michael K. (Viața și epoca lui Michael K.)* și *Disgrace (Rușinea)*. Cel dintâi descrie viața dură și lupta pentru supraviețuire a unui marginalizat, fiul unei spălătorese, dezavantajat de o înfățișare neatrăgătoare (buză de iepure) și handicapat de originea sa umilă și de apartenența la o rasă așazis „inferioară”. Distribuit implacabil într-un rol de victimă și de țap ispășitor, Michael K. rezistă aproape impasibil la toate nenorocirile, susținut de un sentiment invincibil al demnității; mica sa odisee (încearcă să-și ducă mama bolnavă acasă, în satul ei natal, străbătând o țară sfâșiată de lupte și neînțelegeri, trece prin experiența închisorii, a spitalelor, a lagărelor de muncă, nelepădându-se de credința că se poate trăi curat și cinstit prin aderența la adevărurile simple, cele pe care le cunoaște intuitiv din experiența sa de grădinar) devine emblematică pentru soarta omului simplu, care poate renunța la multe, dar nu și la calitatea sa de om. O carte cu un subiect liniar, scrisă simplu, firește, și care tocmai de aceea devine o afirmare neostentativă, credibilă, a speranței și vieții.

David Lurie, eroul celui de al doilea roman al lui Coetzee distins cu Premiul Booker, este profesor de poezie romantică la Universitatea Tehnică din Capetown. La 52 de ani este divorțat, trăiește singur și crede că a rezolvat problema sexului având o întâlnire săptămânală cu prostituata Soraya. Ulterior se înfiripă o legătură sentimentală cu o studentă, Melanie, al cărei tată depune contra lui o plângere de hărțuire sexuală. Comisia de onoare care îl anchetează îl găsește vinovat și Lurie, prea mândru ca să se căiască în public, demisionează și se retrage la ferma izolată a fiicei sale, Lucy, din puțin populata provincie East Cape. O vreme, influența femeii și ritmurile naturii promit să-i restabilească armonia interioară. Dar Lucy și el devin victimele unui violent atac din partea a trei negri. Lucy, violată, rămâne însărcinată. Viața la fermă devine din ce în ce mai greu de suportat, deși Lurie are o nouă legătură cu o doctoriță veterinară, Bev Shaw, pe care o ajută să eutanaseze câinii vagabonzi. Lurie încearcă să reintre în universul pierdut al vieții sale anterioare: se întoarce la Capetown, unde îi vizitează pe părinții lui Melanie, dar i se administrează o aspră admonestare, în spiritul moralei creștine. Vorbește, fără vreo finalitate practică, despre Lucy cu fosta sa soție, Rosalind. Melanie a devenit, între timp, actriță; David asistă la un spectacol al ei, dar este alungat de prietenul acesteia. Revenit la ferma din East Cape, află că fostul argat negru al fiicei sale, Petrus, a devenit proprietar și complotază să pună mâna și pe pământul lui Lucy. Mai mult, flăcăul care a participat la atac și la viol este ruda lui Petrus, care îl apără împotriva legii. David este disperat, văzând că nu poate contribui cu nimic la înfăptuirea dreptății. În plus, primitivismul și violența, ilustrate de Petrus și ai săi, par să câștige, inexorabil, teren. Încă mai nutrește voga intenție de a scrie o operă

despre prezența lui Byron la Ravenna și iubirea acestuia pentru Contesa Guiccioli. În ultimele pagini, însă, își sacrifică și ultima legătură sentimentală cu lumea: pe costelivul câine de pripas care pare să reacționeze la muzica sa. Scris într-un stil rece, constatativ, romanul este, indirect, un comentariu sceptic despre posibilitatea stabilirii de legături adânci, semnificative, între rasele din Africa de Sud. Comportamentul violent al africanilor de culoare și indestructibila lor solidaritate tribală sunt amenințătoare și incompreensibile pentru omul alb. În romanele lui Coetzee nu există „discriminare pozitivă”: albi și negrii, de-a valma, pot fi agenții binelui sau ai răului, ambii sunt capabili de sentimente la fel de înalte sau de josnice. Este interesant de observat că problemele politice complexe ale Africii de Sud din timpul *apartheid*-ului și de după nu ocupă decât un loc de fundal în scrierile acestui autor. Ele au, în schimb, o certă înrudire subterană cu existențialismul și opera literară de care amintesc, prioritar, este *Străinul* lui Camus.

În 1994, Coetzee a primit premiul pentru ficțiune al cotidianului *The Irish Times* pentru romanul *The Master of Petersburg* (*Maestrul din Petersburg*).

Ultima carte a lui J. M. Coetzee, *Elisabeth Costello: Eight Lessons* (Elisabeth Costello: Opt lecții), combină proza de ficțiune cu eseul și este impregnată cu filosofie; exact opusul prozei sale de până acum, care este scrisă într-un stil behaviorist clasic, de o simplitate rece și un laconism extrem de eficace, cu o lipsă totală de comentarii moral-filosofice și fără nici o propensiune pentru generalizări.

După Nadine Gordimer, Africa de Sud are, așadar, un al doilea laureat al Premiului Nobel pentru literatură, un romancier preocupat de temele grave ale contemporaneității și un superb stilist.

„Stampe de sărbătoare“

■ Mircea Muthu

Celebrativă și grăcilă este dedicația versificată a lui Negoită Irimie – redactor și poet al *Tribunei* clujene, dispărut în lumea umbrelor înainte de a deveni septuagenar. Scriitura artizanală, aluvionată de o melancolie discretă și utilizând sugestii din imaginarul plastic particularizează această sensibilitate lirică turnată de obicei în tiparul prozodiei clasice. *Scrisorile către prieteni*, cu precădere poezii sau plasticieni, se găsesc diseminate în plachetele antume *Colorând o frază* (1978), *Desen după natură* (1988), dar și în culegerea postumă *Nouri, fregate, corăbii...* (2000), îngrijită cu devoțiune de Gabriela Leoveanu. Gândul de a le aduna într-un singur volum era însă mai vechi, de vreme ce, într-un caiet cu spirală, autorul alcătuieste – în creion și cu scrisul său citet – un sumar cu titlul *Scrisori către prieteni*, la care adăugase o *Adenda lirică – In memoriam*. Marcase de asemenea o „pre-fază“ (*Baia de plante* dedicată lui Vasile Lucaci) și o „post-fază“ (*Alter Neco*). Rareori „scrisorile“ sunt portrete sau evocări directe, ele restituie mai degrabă atmosfera literară a deceniilor '60-'70, proiectată în și dinspre orizontul transilvan.

Amintirea ținutului Târnavelor cu „mica Romă“, unde clopotele catedralei „cu turnurile, trei“ se împleteau cu „lecturile particulare“ ale școlarului de altădată, boema artistică a orașului „latinizând prin Transilvania“ și tutelat de statuarul închinat celor „trei corifei“ de către Ladea, „umbra lăncului“ prinsă în plumbul literei de jurnal sau amintirea, mereu proaspătă, a unei *joie de vivre* „spre sfârșit de secol douăzeci“ unifică scrisorile și pe liniamentul unui mimetism superior, agrementat cu referiri la spațiile picturii. Iată, „în nucul de la Otopeni/Domnul Chagall, vezi, iarăși zboară/Pe-acoperișuri de licheni“, citim într-o *Chagalliană* dedicată lui Geo Dumitrescu. Altădată, „Sub cer ca o conștiință trează/Amestecând culori umile/Blândul Domenico pictează/Exact portretul unei zile“ (*Quattrocento florentini*), iar plierea sincretică pe o reproducere după Van Gogh fructifică în această stampă sui-generis: „Pinul cel mare în toamna aceasta/Fugind din peisaj își scutură creasta.// Să plouă cu verde, cu galben, cu mov/Colorându-i auzul presimțirile fauve.//Vertical ca un țipăt într-o ramă străveche//În verde și mov i se-ascute-n ureche“ (*Pinul lui Van Gogh*). E, de fapt, un limbaj transferat și în paginile semnate de cronicarul plastic. Astfel, *Crochiurile plastice*, editate și acestea postum, rămân probante pentru reversul vizualizării imaginii din poezie. Mișcarea inversă, de literaturizare, se rezumă la simplă asociere sau, dimpotrivă, la comentariu apropiat. Alfred Grieb de pildă ar fi un „Panait Cerna al penclului“, în vreme ce, contemplând sculpturile lui Romul Ladea, simte „fluxul metaforelor lui Rilke, trecând prin întrupările de bronz ale lui Rodin“. Dar poetul e mai pregnant în lectura ciclului *Don Quijote* al lui Ioan Sbrârciu, „în care tăcerile se adună cuminiți din țândările amurgului și între zenit și nadir, între noapte și zi galopează prințul penumbrelor, *Cavalerul tristei figuri*“ etc. Atras, în egală măsură aș zice, de cele două tipuri de imagine – literară și plastică, poetică și picturală – Negoită Irimie face parte din falanga, nu prea numeroasă la noi, a artiștilor care încearcă resincretizarea artelor. De aici recursul – reiterat și în aceste scrisori – la asocierea, scurtcircuitarea („fier-

berea împreună“) și decantarea în forme sintactice și, dacă se poate, strălimpezi. *Baia de plante* este, în acest sens, o metaforică și sugestivă *ars poetica* pusă, în final, sub semnul unui nou Orfeu. Tonul e aproape baladesc, amintindu-l pe Radu Stanca căruia îi și dedică un poem (*Cravată fluturând*). Accentul se mută însă pe alchimia creației: „La miezul de noapte am pus iar să fiarbă/lerbarele verii în baia de plante/Ce cântă în clocoțe vii, delirante./Până albește iarba din barbă.//Spre sacrele focuri, din vechi dicționare./Păianjenul toarce chiar firul de plumb./Făcând dintr-un verde ocean de porumb/Un golf ca o lacrimă de disperare“. Deocultul iese la lumină, jubilat: „Tuia, narcisa, chiar lemnul cinesc./Feriga, salcâmul, suave acante./Fug din rețetele reci și savante/Și în culori de rai izbucnesc“ etc. Declarativul se conjugă, paradoxal aproape, cu umilița neofitului într-o gramatică apropiată de aceea neoromantică, sprinjinită de recuzita pe măsură: cântecul justițiar al istoriei ardeleni, „hamletizarea“ în cadrul urban sau natural, excursul livresc însă lipsit de ostentație ori agapele sentimentalizate firesc de scriitorul care avea un cult al prieteniei dezinteresate. Evocându-l pe Lucian Blaga în *Pașii poetului prin cetate*, dar și obișnuita *Cafea de dimineață*, poetul rămâne un delicat *scriptor*, sensibil în egală măsură la „provinciile“ lui Adrian Popescu sau la pânzele lui Virgil Salanțiu (*Ca o ninsoare*). Dincolo de toate – fie că e Blajul copilăriei sau *Ora de desen* – se strecoară amărăciunea stoică din *Hamlet copil* (poem intitulat *Nume și prenume în Scrisori către prieteni*), acompaniat de zâmbetul subțire al celui care trăiește, prin asumare, perisabilitatea lumii: „Albește iarna-n calendare/Ca palimpsestu-n bibliotecă/Și rimele sunt tot mai rare/În acest secol douăzeci.//Și ne vom strânge în volume/Nu mai subțiri decât o lamă/Un nume simplu cu prenume/Ce tot mai simplu se declamă.// Hamlet – copil prin palimpsest/Mai răsofoiește abecedare/Căci restul, știm, tăcere este/Ca-n turnul chioșcului de ziare“.

Negoita Irimie

Spre anul 2001

Se face frig și iarnă ca-ntr-un astru
În care doarme-un vreas albastru.

Prin hornurile lunii mai dau semne
Scnteile din putrele lemne,

Vătraiul ruginit de după uze
Ce spulberă imperial de cenușe

Citind cărbunii descântați în sobe
Și hăitund sub cer pasărea cobe.

Trecut-au anii, trece încă unul,
Ne va-nălzi cafeaua și tutunul,

Și amintirea unui rece astru
Urcând din cești precum un șal albastru.

Iapa Ema și corespondența

■ Radu Țuculescu

Țrec, aproape nepăsător, pe lângă casa mamei bătrâne, pășesc peste podețul din birne înnegrite și zăresc cele câteva mese rotunde, din tablă cu vopsea scorjotă, puse afară în fața birtului, aproape de drum. Au umbrele, asta mă face să răsufiu ușurat, înseamnă umbră, răcoare. De-ar avea birtașul și o bere rece, nu doar rachiu, vodcă și lichior. La mese, câteva persoane. Mai exact, trei. Hermanpeter, ce-l întâlnit la ieșirea din sat, când conduceam mașina cu destinația Almaș. Poștașul Burdazoli plus o persoană pe care nu o recunosc încă. La câțiva pași de crîșmă, pe malul înverzit al pîrîului se află fidelă iapă a lui Burdazoli, bătrîna Ema. Oare cîți ani să aibă? După poveștile auzite despre ea, pare de cînd lumea, de o sută de ani, de cînd există satul. E tolnăită, culcată pe-o rînă, așa cum stau caii culcați, și picotește ori, chiar doarme. Înseamnă că poștașul a încheiat ziua de muncă, geanta-i este goală, fără bani, fără corespondență, poate fi lăsat de capul său, lipsit de o supraveghere atentă. Bună fată, Ema asta, mai grijulie cu stăpînul decît o mamă, merită toți banii din lume. Mai puțin cei aflați în geanta lui Burdazoli, pensiile bătrînilor din trei sate.

„La te uită, domnul Radu!”, aud exclamația și despre mine e vorba, eu sînt domnul în cauză, „stai cu noi la una mică...”

„Stau, bună ziua”, zic, „la o bere rece, dacă există...”

„Există”, confirmă Burdazoli cu obrăjii congestionați. „Chiar și Ema a bătut una. I-am făcut cinstre. O sticlă, aici nu se dau halbe. I-am turnat-o într-un vailing. Acum a apucat-o somnul, încă nu-i obișnuită cu lichidul cel spumos. Are timp să se obișnuiască. La loc.”

Al treilea de la masă e Timar, vecinul mamei bătrîne, cel recăsătorit la șaptezeci de ani cu Bori, cea mai economică femeie din lume! Dau mîna cu toți. Aici așa e obiceiul, ori de cîte ori te întâlnești cu cineva, chiar și-n aceeași zi, la intervale mici de timp, se strîng mîinile.

Hermantibi se uită la mine cu un ochi, cu celălalt la Burdazoli. Timar are o față blîndă și

tîmpă. Mișcă din cap, aprobînd mereu, chiar și atunci cînd nimeni nu vorbește.

„Ne-am întîlnit pe drum”, zice Hermantibi și nu pricepe dacă se referă la mine ori la poștaș.

„Fii mai clar, Tibi!”, zice Burdazoli. „Știe dracul la cine te uigi, tu ai o privire împrăștiată în toate direcțiile, ai fi fost bun de ciudar...”

Rîd toți, cu Hermantibi în frunte, aștia nu se supără repede, îmi zic, chiar dacă au înghițit deja câteva pahare de rachiu stins cu bere. Obrăji purpurii, ochi strălucitori, vene umflate la tîmple.

„Cu domnul Radu”, precizează Hermantibi înclinîndu-se spre mine și atingîndu-mă cu borurile pălăriei sale din paie. „O ducea pe babă cu mașina...”

„Unde?”, întrebă Burdazoli iar Timar aprobă întrebarea.

„La medic în Almaș”, răspund ca la interogatoriu. „Pentru picior, i s-a umflat peste măsură și a crăpat...”

„La măcelarul ăla!”, izbucnește Burdazoli.

„Păi, ăla ar fi fericit să ne vadă pe toți în groapă, dispăruți de pe suprafața pămîntului!”

„Dispăruți, dispăruți...”, aprobă Timar apoi soarbe din pahar.

„Are baba viață în ea”, zice Hermantibi. „Nu piere chiar așa ușor. Strașnică femeie a fost la vremea ei!”

„Spui asta că-i domnu Radu de față”, cîrîie Burdazoli. „Altădată o făcea-i cu ou și oțet, pe cînd trăia tăcuta de nevastă-ta.”

„Tăcuta, tăcuta”, repetă Timar, clipind mărunt.

„Recunosc”, recunoaște Hermantibi cu voce grosă și calmă, devenindu-mi, habar n-am de ce, tot mai simpatic. „Pe cînd trăia nevasta o birfeam, uneori, pe babă. De ciudă. Era prietenă cu Kati. Acum, după ce a murit, pot spune adevărul.”

„E adevărat că ați trăit zeci de ani împreună, fără să vorbiți unul cu celălalt?”, scap întrebarea, involuntar.

„Ascultă-mă, domnu Radu”, zice Hermantibi, împungîndu-mă cu borurile pălăriei și fixîndu-

mă cu un ochi holbat, blînd și apos. „După ce te vei însura, va veni o vreme cînd îți vei dori ca nevastă-ta să fie mută, cusută la gură, fără limbă. Habar n-ai cită liniște a fost în casă! Nici un țipăt, nici o înjurătură.”

„Cum e la Nanapeter”, îmi exemplifică Burdazoli

„Pe ăla îl aude și domnul Radu”, zice Hermantibi

„Aude, aude”, confirmă Timar.

Crîșmarul apare cu sticla de bere plus un pîhărel plin cu un lichid maroniu. E transpirat pe frunte și are o burtă cît un butoiș pentru țuică. Zice, în timp ce trage un scaun:

„Mă scuzi pentru întîrziere. Am avut oarece discuție cu nevasta. E rece, berea, și... beau cu voi un rom, dacă e voie...”

„Dai un rînd, te lăsăm”, zice Burdazoli, mai în glumă, mai în serios.

„Dau”, zice crîșmarul pe cel mai serios ton posibil. „Pentru că domnul Radu e, prima oară, clientul meu.”

„Mulțumesc”, zic și mi se prefigurează o lungă pălăvrăgeală în jurul mesei, a sticlelor și pîhărelelor sub umbra rotundă.

„E bine cu o nevastă mută”, zice crîșmarul, semn că a auzit replica lui Hermantibi, „dar să-ți faci de mîncare! Altfel, eu i-aș fi tras, zilnic, cite un toc de bătaie!”

„Ei, asta a fost”, zice Hermantibi cu aceeași blîndețe în glas.

„Iar cînd s-a îmbolnăvit, i-ai gătit tu, ba ai și îngrijit o femeie care patruzeci de ani și mai bine nici măcar un nasture nu ți-a cusut!”, se miră crîșmarul, cine știe pentru a cîtea oară.

„Ți-am mai explicat de cîteva ori, cap de dovleac”, reacționează Hermantibi în felul său molcom. „S-o umilesc, de asta m-am purtat așa cu ea cînd boala, să sufere, să regrete pe patul de moarte tot ce... n-a făcut pentru mine...”

„Și a regretat?”, întreb.

„De unde să știu”, răspunde Hermantibi rînjind. „A rămas mută pînă și-a dat duhul. Șanse prea mari n-am să află. Și de-o voi întîlni-o pe cealaltă lume, tot nu-mi va vorbi.”

„Află, domnu Radu, că Timar al nostru s-a însurat cu o adevărată vrăjitoare”, zice Burdazoli arătîndu-mi dinții care i-au mai rămas în gură iar Timar aprobă, fericit. „Face mîncare din mai nimic, de mîncă pe săturate și le rămîne și pe-a doua zi. De exemplu, tocniță din trei ciuperci.

Virgil Salanțiu

Stava

Mămăligă dintr-o lingură de mălai. Compot din două prune. Brânză dintr-o cană de lapte..."

„Papară dintr-un ou...”, completez eu producând în rîndul auditoriului o explozivă mirare. „Ohooo, ești la curent”, exclamă Burdazoli. „Am uitat că baba e vecină cu Timar al nostru.”

Nu-mi place cum o numesc bejvanii pe mamabătrînă dar mă abțin să le spun. Poate în urechile lor cuvîntul sună mai puțin hidos decît într-ale mele.

„Cu așa o nevastă ca Boti, faci avere Timar, numai zile să mai ai de trăit”, conchide Burdazoli, cuprins de veselie iar Timar se molipsește, începe să rîdă fericit, bițînd din cap.

„Tu nu te poți plînge, Zoli”, intervine Hermantibi. „Ai nevastă și... amantă. Amanta asta ți-e mai credincioasă decît zece neveste la un loc, are grijă de tine, fără ea de mult ajungea-i la pîrnaie. O fi Ema acum bătrînă și crăcănăto, cam mioapă și cam dornică de băutură dar... te iubește și dacă nu-ți vorbește.”

„De-ar avea în loc de copită, o labă cu degete, i-ar scrie și poezii”, completează Timar, lăsîndu-ne perplecși. O asemenea replică în gura sa e prilej de uluire. Se face liniște, preț de cîteva clipe. Bem din pahare, din sticlele cu bere. În afară de mine, toți înalță mici rotocoale de fum. Mă simt bine, m-am răcorit pe dinlăuntru. Pe dinafară continui să transpir ponderat. Umbrela de deasupra capetelor noastre își face datoria acceptabil.

„Din cauza ipei, Zoli n-a pierdut niciodată un leu”, zice crîșmarul. „Precis ți-a povestit cîte ceva baba.”

Dinspre malul pîrîului în care mai există doar un firicel de apă lipsit de personalitate, speriat de propria-i înfățișare, se aude un zgomot gros, zăftos, de-o sonoritate prelung trîmbițată. Ema

înălță capul, privește mirată-n spatele ei în timp ce Burdazoli izbucnește în hohote.

„Strașnică bășină a tras!”, exclamă, încîntat.

„Sănătate curată. E și ea mirată. Numai în iepe poți avea încredere deplină.”

„O dată, însă, i-a făcut figura Ema”, îmi zice crîșmarul. „Cu scrisorile din geantă... cînd ai rămas fără mustață...”

„Asta-i povestea mea, eu o spun”, sare Burdazoli, astupîndu-i gura. „Deci, domnu Radu, iapa, după cum știi, m-a salvat de multe ori, mi-a salvat geanta cu pensiile babalîcilor din trei sate și așa mai departe, că și în cur aș pupa-o drept răsplată! Într-o dimineață încep să mă rad. Ca de obicei, am la oglindă o sticlucă cu rachiul, asta ca să începă ziua cu dreptul. Din cînd în cînd, în timp ce dau cu lama, mai trag cîte un gît. Ca omul. Devin bine dispus, puțin îmi pasă de probleme. În dimineața aia, mă ști sculasem bine dispus, așa că am tras cu și mai mare bucurie din sticlucă, ceea ce, pînă la urmă, mi-a produs un mic necaz. Mi-am ras, din greșeală, jumătate din mustață. Ce-am mai rîs, cînd am văzut în oglindă cum arătam. Prima dată am vrut să rămîn așa, să-i fac pe țărani să se holbeze la mine cu ochii cît cepele. Pe urmă m-am răzgîndit, am ras frumușel și cealaltă jumătate. De unde naiba să știu că Ema nu mă suportă fără mustață? Arătam, într-adevăr, de parcă n-aveam gură, ori aveam, da una mică și idioată, ca de fată mare. Cînd m-a văzut Ema, înainte s-o încalec, a tras cîteva nechezaturi lăsîndu-mă tare mirat. I habar n-aveam ce-a apucat-o. Am plecat la Almaș după corespondență și altele, nu era zi de pensii. După ce am luat ce era de luat, am tras, ca de obicei, la birt. Acolo am întîlnit cunoștințe, toată lumea mă știe, de fapt. Cîțiva pensionari, bucuroși că mă văd, au făcut cînste, am povestit de ne-au durut falcile, toți sîntem

mari povestitori în crîșmă. Apoi am ieșit, m-am urcat pe spinarea Emei și am pornit-o, cu geanta pe umăr. Eu, după ce părăsesc Almașul, întotdeauna mă opresc la margine de pădure și îi trag un pui de somn la umbră. E necesar, îmi refac forțele, un poștaş trebuie să arate bine cînd aduce corespondența, veștile. Deci, mă culc și adorm imediat. Normal. Cînd mă scol, să înlemnesc nu altceva. Ce-a făcut Ema, în timp ce sforăiam? A scos din geantă toate scrisorile și le-a mestecat zdravăn în gură, cu dinții aia lași ai ei, apoi le-a scuipat, sub formă de cocoloașe, în jurul meu. Parcă aveam zeci de sateliți, așa arătam, Zău de-am priceput atunci ce dracu o apucase, mă gîndeam c-o fi băut naibii ceva și ea, s-o fi îmbătat. Cînd nu mă mai țin picioarele, Ema se gugulește ca s-o pot încăleca. Ei bine, din ziua aia nu s-a mai gugulit, pînă ce nu mi-a crescut mustața la loc. Și de cîte ori avea prilejul, scotea scrisorile și le făcea fleacă, scuipîndu-le cocoloașe. Abia cînd mi-a crescut mustața, am înțeles. Se liniștise, ca prin minune. Îi trecuse... boala. Mă iubea, din nou. Și eu era cît pe ce s-o vînd... draga de ea... s-o trimit la abator...”

„La ce mustață ai tu, Burdazoli, normal că înnebunești pînă și iepele...”, conchide Hermantibi iar Timar aprobă, bolborosind ceva nedeslușit.

Mustața lui Burdazoli e una cît se poate de banală, îngălbenită de nicotină și mereu umedă de băutură, cu fire lungi care încearcă să-i pătrundă în gura știrbă.

Fragment din romanul *Povestirile mameibătrîne*

File dintr-un jurnal teatral

■ Bogdan Ulmu

U ma dintre cele mai frumoase defii ale tragediei este, în același timp, una dintre cele mai rar citate. Ea aparține lui Gorgias din Leontion: “TRAGEDIA e o *îngelăciune* (subl. n.), în care cel care înșală este mai deștept decît cel care nu înșală, iar cel înșelat - mai înțelept decît cel neînșelat!”. De meditat...

*

Atunci cînd refuz să cred într-un Caragiale jucat în costume de azi (vezi spectacolele lui Cornișteanu, Scarlat, Tocilescu) și cînd accept un Sofocle (ori un Racine) în costume treiimiiste, am în minte și constatarea marelui teoretician Carandino: “...Mai apropiați sunt elisabethanii de sensibilitatea noastră, decît naturaliștii de la 1900!”.

Tot așa, cred că un Goethe poate fi acompaniat muzical de Vangelis, ori Eric Clapton; dar Mazilu are nevoie de Beethoven și Wagner, nu de Pink Floyd! E o nescrisă lege a compensației care, se pare, funcționează!

Așa cum mi-a plăcut, atunci cînd la Giulești se monta *Bărbierul din Sevilla* a lui Beurnarchais, că doamna Deleanu (directoarea instituției) mi-a spus, mîndră: “Nu se va folosi, în spectacol, un acord din Rossini!”.

Pe de altă parte, de multă vreme mă bate gîndul unui *Hamlet* fără cuvinte, cu muzica operii lui Pascal Bentoiu. Om muri și om (mai) vedea...

*

Văd, cu mult interes, un reportaj al festivalului de teatru de la Sibiu - mult apreciați mani-

festare beneficiind de o sumedenie de relatări mass-media. Nu zic că nu mă încîntă, pe alocuri, ceea ce văd. Sunt de acord că azi se face un teatru prioritar-criptic, în care tema aleasă de regizor poate să nu aibă nici o legătură cu ceea ce se vede pe scenă. Spui, spre exemplu, Othello și arăți secvențe care sunt adecvate la încă un milion de subiecte. Spui *Iov* și dacă iei sonorol, poți crede că asîști la *Jurnalul unui nebum*. Sau, cum zicea chiar Biță Banu, într-un comentariu filmat al festivalului, Turghenievil propus de regizorul ucrainean aducea teribil cu oricare din montările lui Robert Wilson...

Ceea ce mă îngrijorează, ca om care, pesemne, sunt de modă veche, este lipsa simplității și a clarității acestor spectacole.

*

Cît de scrupulos... în imaginări, devine uneori marele critic George Banu! (că tot l-am pomenit, mai devreme). Iată, despre plușul care desparte scena de sală, face o afirmație care sună atrăgător, dar e străină spiritului european: “Numai meditănd asupra conceptului de CORTINĂ, un filosof și-ar putea umple viața toată!”.

Știm azi că ilustrul nostru compatriot i-a dedicat cortinei, o carte; dar mă-ndoiesc că printre noi ar exista un asemenea ascet!...

*

Se vorbește însă, des, despre teatrul total; înca din adolescență aud (citesc) sintagma, cu indulgență. Am considerat-o, atîta vreme, normală.

Pînă zilele trecute, cînd recitînd fragmente din Perrucci, m-am uitat și pe prefăța ediției române,

unde am găsit o anulare laconică a asocierii celor doi termeni: “Teatru total = non-sens. Teatrul total este teatrul, pur și simplu!”... Chiar așa.

*

Atîta vreme mi-a fost teamă de teatrul lui Sebastian. Am considerat că nu se lasă regizat. Mi-a plăcut întotdeauna *Steaua fără nume*, spre exemplu, dar mi-a fost frică de ea. Mi se părea că acolo subiectul era atît de *evident*, încît n-aveai ce (cum) să mișt din text, spre scenă fără să strici. Am crezut, stupid, într-o regie prudentă, vis-a-vis de aceste texte.

Pînă într-o seară cînd, influențat pesemne de multe filme americane, mi s-a părut că Mona vine-n casa lui Miroiu nu de la Sinaia, ci... dintr-o altă dimensiune! Și nu întîmplător, în seara în care acesta primise cartea sacră, opul care descifra, în mod periculos, tainele cerului. Fiindcă profesorul se tot zgîia pe cer, deoarece descoperise o stea (cine știe ce importanță strategică avea acel astru) și fiindcă acum avea și un ghid periculos în mîna, provincialul Prospero e atacat de un sol al Cerului. O femeie care-l fascinează, imposibil de frumoasă, o slujbașă a lumilor îndepărtate, care e trimisă pe pămînt să-i fure lui Miroiu *telescopul* și *cartea vrăjită*.

Atunci ce-i cu Grig? Ce să fie, fiindcă Mona simte, rapid, o simpatie nesănătoasă pentru acest tărîm și reprezentanții lui candizi, Grig e și el trimis pe pămînt, s-o recupereze pe rătică și să o ajute să ducă sus uneltele periculoase pentru nevăzuta civilizație. Cît privește rostul domnișoarei Cucu în scenariul nostru, cred că-ncepe să vă fie clar: ea e... ministrul de Interne! Un fel de Anna Pauker, cuplată cu Radu Timofte. Ea asigură reînnoirea celor doi intruși, în lumea lor suspectă.

Acestea fiind clare, ar mai rămîne să facem spectacolul.

Radu Tudoran

Toate pânzele sus! (2)

■ Lionel D. Roșca

(continuare din nr. trecut)

Această goană după noi orizonturi (indiferență la riscurile și costurile inerente) a ființei-proiectate-spre-zare, a ființei condiționate ontologic spre depășirea limanului vizual și existențial (materie primă din care sunt confecționați aventurierii, exploratorii, „descoperitorii”, toate acele spirite neliniștite, de neînțeles pentru „oamenii cu scufii în cap...oamenii fără năzuințe”), se vedește așadar interesată nu de dimensiunile mizei, ci de semnificațiile ei: în ținutul neexplorat „Ar putea să fie păduri, sau lacuri, sau munți, sau câmpii, sau deșert, sau toate la un loc, sau nimic deosebit. Cu sau fără ele, mersul vieții pe pământ rămâne același. Și totuși... chinuitor e că nu știm”, căci „prin firea lui omul e împins să afle tot, să nu-i rămână nimic necunoscut”. Dar dacă în romanul lui Radu Tudoran setea de cunoaștere își păstrează, în ordine pragmatică, puritatea prin gratuitate, în schimb în ordine ideală ea nu rămâne deloc gratuită, dobândind astfel o frumusețe și o noblete sporite. Într-adevăr, „Cei ce călătoresc sub îndemnuri necunoscute oricui, fac ca oamenii să știe mai multe despre lumea lor, și cu cât știi mai multe, cu atât te poți socoti mai stăpân pe ea”. Cu demnitate, modestie și devotament, mateloții români acționează așadar până la capăt în numele Omului, pentru binele întregii umanități (și pentru cinstea neamului lor) și o fac într-o manieră profund altruistă. Mai mult: subordonând (fără nimic demonstrativ, cu o neoașă naturalitate), idealul cunoașterii celui al compasiunii, al ajutorării semenilor (episodul cu alcalufii), ei ajung să reprezinte nu doar omenirea ci, mai important (și mai dificil), omenia. Dincolo însă de elanul nestăvilat al aventurii o notă gravă, rezonând nostalgic, melancolic, avertizează că asistăm la o radicală mutație istorică. Într-adevăr, „timpuri pașnice se așezau asupra lumii”: însuși „Pământul s-a micșorat” (după cum constata cam în aceiași ani ai secolului XIX Phileas Fogg, celebrul personaj al lui Jules Verne), petele albe de pe hărți sunt tot mai rare și marea epopee a cuceririi spațiului terestru se apropie de sfârșit. E acesta sfârșitul unei lumi, al unei epoci, al unui mod de viață și al unui soi aparte de oameni (străvechea specie a exploratorilor), dar și sfârșitul unei vârste a libertății, a speranței, a iluziei și a inocenței pe care doar promisiunea unui mereu nou/alt orizont o făcuse posibilă. Când ultimele orizonturi au fost cucerite, când cad (cam în aceeași perioadă) și ultimele redute ale acestei vârste eroice (mările și oceanele, Vestul sălbatic etc.), zările se închid, epuizate de avântul omului, trau-matizând profund imaginarul colectiv modern (care abia recent va reuși să recupereze acest vital mit soteriologic al „ultimei frontiere” prin proiectarea acesteia în spațiul cosmic). Or, într-o lume în care pragmatismul și certitudinea alungă treptat pura aspirație spre orizont și mister (așa cum eficientele cargoboturi pur alunga ultimele corăbii), marinarii de pe „Speranța” sunt ultimii romantici, ultimii visători și cavaleri ai Idealului care, dincolo de culoare și pitoresc, rămân să mai întru-chipeze, cu o candoare unică în literatura de gen, această fundamentală aspirație a omului, deși prin chiar succesul misiunii lor ei își grăbesc cu

inocență, cu încă puțin, momentul propriei lor ieșiri din scenă; dacă „secolul nu mai are măreție” (cum exclamă la un moment dat Pierre Vaillant), eroii lui Radu Tudoran dovedesc astfel că (mai) au ei forța de a-i conferi măreție, adeverind că într-adevăr cei de felul lor „înfrumusețează fața pământului și înobilează sensul vieții noastre, a tuturor!...”. În sfârșit, romanul e și o călătorie inițiată (ordonată de trei chemări: a depărtărilor, a prieteniei și a iubirii). Pornind domol de la Galați și Sulina (căci suntem „la poarta Levantului unde timpul nu costă bani”) și trecând printr-un Levant multiplu și contradictoriu, colorat în tonurile unei nostalgii contemporane cu însuși Odyseu, cel al cărui traseu prin Mediterană golela românească îl repetă în bună măsură (un Levant care, de la Stambulul adormit de secole la lumea solară și dinamică a Greciei, pare să lupte din răspuțeri pentru a se emancipa de sub povara unei prea îndelungate și sufocante istorii), itinerarul „urcă” mai apoi pe hartă (dar și pe scara timpului) spre porturile modernei Europe, cu trepidanta lor activitate patronată de o nouă zodie, a aburului, doar pentru a recoboři, de-a lungul coastei sud-americe, de la civilizația în statu nascenti din porturile Braziliei, Uruguayului sau Argentinei la existența preistorică a populațiilor Țării de Foc și până la regresivitatea finală spre stadiul sumbrei Naturi primordiale – pură geologie și biologie – de dinainte de Om, din ținutul neexplorat. Simbolică pelerinare nu doar prin Spațiu, printre tărâmurii și popoare dintre cele mai felurite, ci și prin Timp, prin vârstele istorice ale omenirii, prin chiar Aventura Omului, călătoria constituie un traseu inițiat organizat după un principiu labirintic, presărat cu tot atâtea încercări-probe (dintre care nu lipsește nici chiar ispita renunțării) la capătul cărora indivizii (pelerini a căror condiție esențială este mișcarea) își (auto)confirmă umanitatea, omenia lor funciară. Cartea se dovedește astfel și un bildungsroman, un roman al formării și forjării, (re)cristalizării unor caractere prin ucenicia la școala unor aspre încercări. De altfel (avertizează scriitorul în Prefață) „prima mea dorință, odată ce m-am învoit cu mine însumi să scriu cartea, a fost ca oamenii să existe, vii și credibili, proiectați peste aventura imaginată și poate imposibilă”. Și într-adevăr, Anton Lupan (exemplarul lup de mare urmat cu devotament de oamenii săi – un erou pozitiv care nu plictisește), Gherasim (vajnicul cărmaci tăiat parcă în stâncă), buclucașul (dar inimosul) Ismail, iscusitul țințaș Ieremia, cărcotașul „don Juan” Haralamb, tăcutul Cristea Busuioc, naivul, dar promițătorul ucenic-marinar Mihai (stăpânul curajosului și credinciosului dulău Negrilă, mascota echipajului), frumoasa și nevinovată „sirenă” Adnana (protagonistă, alături de Anton Lupan, a delicatei intrigi erotice ce nu putea lipsi din povestire), cruntul pirat Spânu, excentricul gangster Stricland, tragicul metis Black Pedro etc., sunt tot atâtea reușite artistice ale scriitorului, niște personaje de neuitat, ce clocotesc de viață (ficonală) până la a evada din pagină. Nu mai puțin pregnantă este însă întreaga umanitate care populează această epopee maritimă (de la peștița faună a porturilor Levantului sau ale Apusului și până la popoarele continentului sud-american), o umani-

tate bogată, diversă și colorată, adusă la viață cel mai adesea prin doar câteva trăsături de penel. Un rol aparte în economia ansamblului revine lui Pierre Vaillant, un frumos și ciudat personaj-absență ce patronază (și impulsează) aventura, ca un discret, dar mereu prezent (în filigran) spirit tutelar; mării (surprinsă în tablouri de neuitat, fie în clipele ei de liniște, fie în cele de dezlănțuită furtună, o prezență cu chipuri și ritmuri înfinit variate ce „umple” cartea, marele suprapersonaj în raport cu care destinele tuturor celorlalte personaje se definesc); și corăbiei înseși (marea „Speranță”, cvasi-mi(s)ticul vehicul al Aventurii echivalat unei ființe vii și îndrăgite). Construite de regulă (potrivit tradiției genului) în jurul unei trăsături caracteristice și distinctive, personajele (de o structurală mobilitate) nu rămân totuși niște schematice creaturi de hârtie, ci constituie mai curând niște siluete clasice, a căror logică internă nu exclude însă nuanța. „Pozitivi”, eroii lui Radu Tudoran nu sunt niște fantoze didactice: ei au și probleme, slăbiciuni, poftă, momente de „cădere” etc., decât că prin/peste toate acestea ei reușesc să rămână esențialmente curați: aspri „lupi de mare”, ei își păstrează prin cele mai grele încercări puritatea sufletească și inocența (deloc „infantilă”) a unor copii mari, o candoare fără vârstă (extrem de dificil de realizat literar) care cerește fără rezerve; la rândul lor „negativi” primesc niște binevenite „umbre” suplimentare menite să le sporească complexitatea. De altfel individualitățile „specializate”, dar complementare ale protagoniștilor (adevărați mușchetari ai mării a căror deviză ar putea fi cea a eroilor lui Dumas, „toți pentru unul și unul pentru toți”), reprezintă totodată și premisa reunirii lor armonioase în acea entitate organică (superioară părților) care e însuși echipajul „Speranței”. Mostră de umanitate ideală, voit exponențială, echipajul ca întreg e și el o izbândă semnificativă a cărții, fiind deopotrivă un microcosm masculin (în care apariția elementului feminin, factor perturbator, constituie un moment de criză – prilej de redefinire a identității individuale, de grup și de gen, dar și a priorităților – urmat de restabilirea unui nou echilibru, mai cuprinzător); un creuzet multiethnic (expresie sinceră – nu datorată vreunui comandament moral (auto)impus – și fidelă a sufletului multiplu și tradițional tolerant al Levantului); și un microcosm urmărit în complicata lui dinamică de grup (raportul lider-echipă, alianțe, solidarități, conflicte etc.). Ca structură narativă, Radu Tudoran rămâne și acum credincios aceluiași gen de roman, epic și empiric („roman anglo-saxon”, „romanul – roman”, VI.Streinu) adoptat încă de la început, o formulă estetică „de școală veche”, ideală însă pentru subiectul abordat. Pe parcursul său diversitatea ritmurilor narațiunii traduce fidel suflul specific fiecărui episod în parte, după cum decupajul precis și montajul alert, contrapunctic, asigură story-ului o desfășurare fluidă, cinematografică. Organic împletit cu epical (adesea chiar generat de acesta), lirismul atotprezent conferă cărții o vibrație adâncă (deși discretă), contribuind din plin la senzația de autenticitate. Consubstanțial perspectivei romantice propuse de autor (iar nu adăugat) și justificat astfel întru totul (prin viziune, epocă, atmosferă, întâmplări etc.), lirismul parcurge aici o amplă gamă, de la lirismul nostalgic al evocării unor lumi și epoci dispărute, la delicata emoție lirică a discretelor ispite erotice care e tânăra Adnana, și până la poezia esențial(izat)ă („să vă spun corăbierii...”) a omului singur (dar și tovarăș cu alții), susținut între două spații infinite, cel al bolții înstelate și cel al întinderilor de ape, de o simplă îmbinare de

lemne, rod al nemăsuratei sale ingeniozități, dar și al curajului său prometeic, în sfârșit un lirism ce condensează pe alocuri în veritabile (mici) *poeme în proză* ("glasurile mării", "cântecul sirenei", "și oamenii au tainele lor" etc.) luate cu artă de giuvaergiu. Întemeindu-se într-o viziune fundamental *romantică* (romantismul peren și neîngrădit de poetici, curente, școli literare etc. al unei întregi vârste a Aventurii – o vârstă *istorică*, a omenirii, dar și una *sufletească*, a omului), *Toate pânzele sus!* este o carte a setei de orizonturi, dar nu una nostalgic-pasivă, a vagului melancolic și a reveriei simboliste. Degajând un optimism profund și sănătos ce nu cunoaște opreliști, ea este, dimpotrivă, o carte *activă*, ce pledează pentru *forța visului treaz* (care atunci când se conjugă cu energia și voința se încheagă în proiect pentru a se transforma în cele din urmă în destin), ca un ade-vărat poem al *voinței*, al energiilor *pozitive* (epitet deloc rușinos) concentrate în vederea atingerii unui scop general uman. E de altfel incontestabilul merit al lui Radu Tudoran de a fi reușit (cum foarte rar se întâmplă) să aducă în scenă eroi pozitivi ce promovează tradiționalele valori pozitive (masculine) și marile valori morale umane universale (prietenia, dragostea, solidaritatea, camaraderia, cinstea, prețuirea pentru dreptate, adevăr, frumos, curajul, voința, dărzănia, omnia, toleranța, compasiunea, devotamentul, respectul, încrederea, speranța, discreția, decența, setea de cunoaștere, fantezia, capacitatea minții – și a voinței – de a scurtcircuita obstacolele realului, avântul, dăruirea, spiritul de sacrificiu, patriotismul etc.) și aceasta într-un mod absolut cuceritor și convingător, prin evitarea oricăror tonuri false, moralizatoare, didactice și/sau plictisitoare. Cronică a unei călătorii anunțate (ce n-a (mai) avut loc decât întru ficțiune), în (mică) parte *trăită*, dar integral *visată* (până la intensitatea viziunii), cartea există pleră în zodia Idealului, fructificând astfel "întreaga disponibilitate lingvistică și imaginară" (Vasile Popovici) a autorului; de altfel înainte de a fi transpusă în fapt, aventura ia mereu naștere, întreagă, mai întâi pentru autor, dar și pentru personaje, în primul rând *in vis*. Pe de altă parte acest specific îi asigură narațiunii o beneficiu detașare și distanțare ce transformă totul într-un *loc superior*, bazat pe un pact implicit (dar și explicit formulat în *Prefață*) cu cititorul (căruia autorul de altfel i se adresează adesea direct, peste narațiunea principală la persoana a III-a), pe o înțelegere conform căreia romancierul își ia de fapt libertatea de a regiza Povestea (și Aventura) într-un registru ludic și ironic... tratat cu toată seriozitatea (cu precizarea – scriitorului – că "Garanția înțelegerii noastre rămân oamenii, imutabili, peste timp și peste aventură"). Alături de vibrația genuină a Vieții ce freacă în paginile cărții, acest permanent "zâmbet în colțul gurii" afișat de autor (ce merge însă de la râsul liniștit la cel dezlănțuit, umorul fiind o dimensiune constitutivă și esențială a romanului) converge, în spirit (post)modern, *convenția* (una dintre cheile întregii creații a lui Radu Tudoran) – o convenție de altfel ostentativ etalată printr-o abundentă acumulare de locuri comune ale literaturii de aventuri (epave misterioase, echipajul pitoresc, insule și comori ale piraților, mesajul din sticlă etc.) – dintr-o *summa* a stereotipurilor de gen într-un scenariu exemplar, într-un traseu arhetipal în care toate aceste clișee, resemantizate, devin repere de neocolit. De- și re- construită astfel (prin zâmbet=distanța asumată și prin autenticitate, convenția (genul) e salvată de la inactualitate, căpătând o viață nouă, cu termen nelimitat. Un rol aparte în excepționala receptare a romanului revine fără îndoială momentului istoric al apariției lui: într-o epocă de neagră teroare fizică, psihică și ideologică și într-o literatură invadată la rândul ei de monștruoși eroi de import sau auto-

htoni (precum "celebrii" Pavlic Morozov sau Lazăr de la Rusca etc.), *Toate pânzele sus!*, oază de culoare și libertate, șoca și cucerea prin refuzul oricărui angajament față de politica, morala, estetica vremii etc., ea revendicându-se în totalitate (și cu o superbă *normalitate*) de la niște valori umane perene, ferite cu grijă (și cu succes) de imixtiunea desfiguratoare a ideologicului. Dar magia (inefabila și intraductibilă) a acestei cărți speciale (care, asemenea cărții vrăjite din *Poveste fără sfârșit* a lui Michael Ende, pare a dispune de misterioasa capacitate de a-l absorbi chiar și pe blazatul cititor de azi în lumea ei imaginară, în durata ei proprie) trebuie căutată dincolo de orice factor circumstanțial și dincolo chiar de ceea ce instrumentarul analitic al criticului ar putea să formuleze conceptual: citind-o, trebuie evitat orice exces hermeneutic în încercarea de a regăsi *romantismul original, inocența, candoarea tinereții* în fața orizonturilor etern misterioase ale lumii, adică tocmai acea stare a ființei din care vraja cărții ia naștere în chip primordiale. Într-adevăr, *acestei* privilegiate stări de spirit (nu doar biologice) îi aparțin de fapt toate marile puncte de atracție ale narațiunii (care nu e totuși una doar "pentru copii" – obișnuitul stigmat al criticii: Viniciu Gaftă nici nu o include, de pildă, în *Bibliografia sa de literatură română pentru copii*). Între aceste puncte de atracție ale cărții (contopite însă toate într-o unică notă distinctă prin talentul, inspirația, inteligența și subtilitatea scriitorului) ar putea fi amintite: pura fascinație a Aventurii (acel "sense of wonder" al criticii anglo-saxone); superioara ei gratuitate; finalul *deschis* (ce trimite totodată – simetric – la început) al Povestii ce crește din ea însăși, ("aventurile cărții constituind un segment dintr-o virtuală succesiune fără început și fără sfârșit", M. Popa) și care ne face astfel să trăim (exclusiv sub semnul *Plecării*) o eternă aventură a *Speranței*, crută de tristețea înțoarcerii acasă, trimfând veșnic la zenitul timpului aventurii; pitorescul și exotical peisajelor geografice și umane (*indhipuite* cu o rară forță de sugestie) care, fără profunzimi cu tot dinadinsul căutate, oferă în primul rând un prilej de pură jubilație estetică (și ludică) și splendoare; copleșitoarea poezie a elementelor (pământ, apă, văzduh, foc) în toată diversitatea lor (priveliști, vieți și marine, furtuni, constelații etc.); o natură ale cărei nenumărate ipostaze proiectează un fundal de o măreție egală aventurii umane (și nu o dată solidar cu aceasta); farmecul acestui jurnal de bord a cărui *atmosfera* evocă fidel solemnitatea ușor vetustă, dar extrem de atractivă, în nuanța sepie a ilustrațiilor de epocă, a imaginilor de acum un veac și mai bine (așa cum apăreau ele de pildă în – pe atunci – abia înființata revistă *National Geographic* sau în alte buletine științifice ale vremii), o atmosferă care, deși *veche*, nu e deloc *învechită* căci, dăruită parcă cu tinerete fără bătrânețe, ea se dovedește capabilă să rivalizeze încă cu succes cu imagistica și coloristica mult mai violente ale ficțiunilor contemporane; nostalgia luminoasă, de un cald lirism, prilejuită de culorile, aromele și vocile irepetabile ale unor epoci și lumi apuse (ca acel unic Levant în cvadrupla sa determinare româno-greco-otomano-arabă ori ca negurosul tărâm misterios din emisfera australă); legendara poezie a vechilor porturi și a vieții bătrânilor lupi de mare, a ciudatelor lor unelte de navigație, precum și seducția muzicală (amintind tonalitățile marinelor lui Minulescu) a tuturor acelor corăbii și vele "care legau marea cu cerul" (mesageri ai depărtărilor și-ai plecării, ai absolutei independențe) ce continuă încă să bănuie (sub forma iahturilor și a ambarcațiunilor de plăcere) subconștientul omului modern, sedentar, domestic, civilizată; mirajul *Drumului* în sine, mai important chiar decât ținta sa; "balsamul dulce și amar al depărtărilor", vraja nesfârșitelor orizonturi acvatice, dar

și setea de zări îndepărtate și de ținuturi nefecutate; haloul mitologic al întregului imaginar creat în jurul piraților, comorilor, Orientului, prafului de aur etc.; fascinația pentru un moment în care lumea mai păstra, "dincolo de curcubeu", un rest de taină încă necartat, neclarificat; dorul de evaziune, legat de amintirea *ultimei epoci a libertății* (metafizice) din istoria omului (libertate la carei suprem, baudelaire-ian simbol rămâne *Marea*), a libertății, a inocenței și a credinței (încă neridicole) în valorile pozitive pe care evul (post)modern le-a pierdut; atractivitatea invitației la (re-)descoperirea lumii dinafară și dinăuntru pe care, citită la o vârstă fericită, o face cartea (în spiritul călătoriei reale intenționate de autor, a cărei ipostază imaginară este); elanul romantic autentic al unei atari viziuni (cuplat totuși cu o solidă metodă realistă); puritatea, candoarea ei; lipsa oricărei ideologii coercitive (fie ea de natură politică, estetică, morală, pedagogică etc.); umorul sănătos și ubicuu (adesea antologic) care echilibrează poziția lirică, cenzurând totodată orice exces patetic, sentimental sau nostalgic; caracterul *solar* al aventurii, ce nu are nimic cu adevărat tenebros odată ce în umbra celor mai înfricoșători tălhari și a celor mai abominabile fapte se întrezărește întotdeauna același surâs complice al autorului; modul convingător în care prevalează în roman bogățiile interioare, perene, asupra celor exterioare, amăgitoare și efemere; mesajul de speranță transmis de aventură; funciarul, copleșitorul ei optimism, luminos și senin; acea frumoasă tonalitate masculină a cărții, de o mare puritate, suplimentar înălțată prin diezul diafanului etern feminin; suavitatea cavaleriască a intrigii erotice; ineputabila paletă de culori, sunete și senzații; firescul fermecător al povestirii, ce trăiește în fond sub zodia *memoriei* (căci întreaga odisee îi este de fapt relatată – *mărturisită* – naratorului, zeci de ani mai târziu, de către I.Iaralamb); claritatea și măsura stilului; recursul la simplitate (una a esențelor însă, deloc "simplistă"), deopotrivă cheie a viziunii și a stilului; expresia bogată, fluentă și clară, de o perfectă naturalitate etc. Iubită cu consecvență de către tinerii (și nu numai...) din toate generațiile, care au crescut având în ea un reper deloc neglijabil al devenirii lor spirituale și sufletești, *Toate pânzele sus!* a fost totuși trecută sub tăcere cu aceeași consecvență de către critica literară oficială (sau colegială) – o critică frecvent (dez)interesată ideologic, tradițional solidară cu o cultură patriarhal-gerontocratică în care *Copilul* (ca instituție inclusiv literară) încă nu s-a născut și cu o literatură continentală obsedată de *pământ* (cu foarte rare deschideri spre spațiul marin), de o frapantă și cronică ignoranță/aroganță și inapetență pe orizontala genurilor, dar și înzestrată cu un bogat arsenal de prejudecăți (față de tipul de roman, față de genul literar, față de succesul de public etc.). Dar dacă establishment-ul literar continuă să o ignore (uneori chiar cu ipocizie), unii dintre copiii de odinioară (azi la rândul lor la vârsta consacării) dovedesc *luciditatea* de a aprecia corect reala pondere a cărții și *curajul* de a o recunoaște, înfruntând tăcerea "oficială". "La vârsta școlară" mărturisirea la un moment dat Mircea Cărtărescu (în "Curentul", nr.174/27 iulie 1999) "citim cărți «pentru tineret»: aventuri, SF, călătorii care ne marchează viața mai mult decât orice carte vom citi în viitor (n-aș fi scris *Devantul* dacă n-aș fi citit de zece ori în copilărie *Toate pânzele sus!*, despre care susțin că este una dintre cărțile determinante ale culturii românești)".

Iubite puternic,

26 decembrie 1985
— la luminare —
Borca

Rămăs în până de cărți, sedes și abandonat a vreme, trist pînă la a visa noaptea de noaptea aeroportul Orly, n-am mai ajuns cu fanturile mele în casa ta! So! mă ierți că vin oza fierii!
Nu te iubesc mai puțin, evident. Se întâmplă, însă, uneori ceea ce am dorim.

Isotot aici ai munit, mereu dorind să plec, un "scandalagiu" de care totu se despart (aici), nu-mi răsuim decît cărțile. De fapt, eu nu vreau să trăiesc, eu vreau să citesc!

Plec pe te câteva zile la Jani — pentru a-i însoțea lui Luca Pîm (ziti, celalalt fost al României; Luca e un polișot și mai și; și mi nenuoi!) citirea cărții (Jovanca — "Journal en miettes" + "Antidotes" și un Blanchot!), apoi celor la București — că n-am mai fost din voră, când m-am întâlnit cu ctanta Petreu. Uă-mi mai apară la C. Rom. în 86. Bibliotecă în Al. 14 11.5

merit că încă sînt viu!? Îmi inchipui că se-ntreabă alții una ca asta. Am tăiat lemne, am citit un studiu al lui Cioculescu despre afectivul Ibrăileanu, am citit mai multe pagini din Lovinescu (lecturi pentru sesiunea din aprilie!), am citit și "Sportul" și alte gazete autohtone, am fost și la telefon ca să mi se spună (Amza Săceanu) dacă mă mută de aici (nu mi s-a spus; slavă nimănui!), am dat și pe la școală puțin — așa s-a făcut ora la care-ți scriu. E 17 și ceva. N-aud cu o ureche, de câteva zile. Val Condurache, am constatat în iarnă la București și mi-a confirmat și el, n-aude cu urechea stîngă, deloc, de la 9 ani.

Am fost plecat pe la P. Neamț o vreme, aproape o săptămînă. Ca să văd filme rusești (pentru că sînt singurii care au rămas poeți în cinematografie!), ca să mă mai îmblinzesc între puștoaice, ca să mai joc șah cu Adrian Alui Gheorghe, ca să hoinăresc pe străzi. Era ceață și o foamete doldora de înjurături. Eu măînc la bufetul ziarului "Ceahlăul". Altfel...

La două sute de metri de stiloul cu care-ți scriu (un dar de la draga mea Marta Petreu) începe pădurea. Deci nu am stradă. Ulițe doar, cred. Pune Borca, nr. 35! Laud intenția-ți de a-mi expedia două volume pe care nu ți le-am citit! Te-mbrățișez pentru că te-ai gîndit așa! Borca are vreo 7000 de locuitori împraștiați în mai multe sate, dar eu sînt singurul Dumitrașcu de pe aici și, în plus, mă știe toată lumea, cu atît mai mult poștașii! Deci, pentru poștașii din zona ta, nu e nici o problemă! Să le spui. Aștept cărțile! Pentru că întotdeauna te citeșc cu bucurie și mare plăcere.

Nu înțeleg de ce zici că recitînd antologia pentru *Hyperion* ai sentimentul că răsfoiești anacronisme! Te răsfeți. Nu se poate să nu știi că te iubesc și criticii și că niciodată cărțile tale nu rămîn în librării. Și ionul tău nu-l mai are nimeni la noi!

Iașii?! Îi iubesc prin cîteva locuri sfinte, prin casele vechi, prin cartierele mărginașe, prin prietenii de acolo, dar numai orașele labirintice îmi plac, cele "fără margini", or, la noi, numai Bucureștiul îmi dă cît de cît această... bucurie.

Am 30 de ani! Pe 21 noiembrie voi avea 31!

Ceea ce mi-ai spus de tatăl tău m-a cam desființat și zile în șir m-am tot gîndit trînda la aceasta. Pur și simplu îmi veneau în gînd mereu cuvintele tale. De aceea, cred, nici nu ți-am scris mai repede. De unde-ți mai ici, totuși, puterea și hazul?! Ești puternic, dragule! Mon père s-a dus

dincolo de lume prin 1971, eram în clasa a 9-a. Am început să scriu puțin după aceea, într-o zi ploioasă. Ador ploile! Sînt între cele mai grozave bucurii pe care le pot avea pe Pămînt! Cînd eram la Sulina, stăteam singur pe țîrm, ziua ori noaptea, în ploii și vînturi, bolnav de mulgumire, de spectacol, de izolare. Am destule neuitări din Sud! În Deltă ajung în fiecare an aproape. E ca și cum m-aș căuta pe mine însumi, cel trist și mai tînăr, cel pierdut cîndva.

Pe 4 aprilie voi fi la Iași. Stau o săptămînă. Poate fug și pînă la București. Dar nu mi-am pus în ordine manuscrisul. Și mai am de citit pentru examene. Și...

Insistă ca titlul cărții de la Facla să fie "Cr"! N-au nici un motiv să-l schimbe, să nu-l accepte! Toți cei cărora le-am spus de titlul tău s-au amuzat și au zis că e grozav!

În *Convorbiri literare* nr. 2 am patru poeme sub o fotografie în care semăn cu Ben Corlaci.

Daniela Silvășan e talentată, într-adevăr! I-am scris. Acum trebuie să-i scriu din nou. Am văzut-o și într-un almanah al BTT-ului, dar textele de acolo nu mi-au plăcut, fiind de un teribilism extrem.

Îți mulgumesc pentru cele două poeme! Sînt excelente! Nu le știam.

Am primit din Franța ultima carte a lui Bachelard, "Le droit de rever". Aștept să ajung la Iași, pentru a mă mai aiuri printre cărțile lui Luca!

Voi reveni cu vești, după aceea!

Tu, desigur, scrie-mi! Sper să fiu mai puțin grăbit, indiferent ce-i cu examenele acelea insipide!

Bucurie și sănătate și POEZIE!

Te îmbrățișez,

Aurel Dumitrașcu

4

Borca, 8 iunie 1986

Dragule,

Te îmbrățișez pentru cele două minunate cărți! Nu știu ce alt elogiu mai frumos să-ți aduc decît acela de a te citi tuturor elevilor mei în orele de Limba Română, spre încîntarea lor fără de margini. De fapt, eu le înfrumusețasem timpul

și-n anii din urmă cu poemele tale. De fapt, cărțile tale nu se găsesc niciodată prin librării. De fapt, iubirea mea de cititor pentru tine este unul din cele mai firești lucruri pe care le mărturisesc. Te îmbrățișez, încă o dată, pentru cărți și-ți mulgumesc mult, cu toată poezia de care sînt capabil! Mi-ai făcut o reală bucurie. Cărțile tale sînt mereu tare frumoase! Îmi pare rău că neconcordanțe neplăcute îți amestecă zilele, că uneori duci mai greu decît mine. Cred, însă, că tot acest rău ne rămîne pentru a ni-l mărturisii, în fond el fiind absolut constructiv pentru poem. Cîndva, zăpăcit de criteriile subțiri ale lacrimii, mi s-a părut că avem prieteni pentru a avea cui ne plînge. Singurătatea noastră este altceva decît o pușcărie, din moment ce o hulim și o iubim în același timp. Ne rămîn destule ceruri prin care să nu ne aglomerăm cu sfinții. Și n-avem nici un motiv să ne ducem în cerul central, unde e deja mare aglomerație de sfinți. Cînd mă uit în jur și văd cîți sînt cei care trăiesc doar pentru ei înșiși, îmi spun că este mai mult decît bucurie să trăiești pentru a dăruii, pentru a împraștia (cum zicea și Rilke).

În ultima vreme, "Biblioteca din nord" mi-a mîncat zilele și nopțile. Dar încep să fiu mulgumit de ea. Pe 16, 17, 18, 19, 20 mai am fost la București. Fără manuscris, însă. Pentru că nu eram mulgumit de el și nici nu-l terminasem de bătut la mașină. Bălăiță mă înțelege și mă știe de mulți ani. Voi face cartea cu Mircea Ciobanu. Am să i-o trimit în săptămîna care vine. O să mă duc mai pe urmă să vorbim mai adînc. Bucureștiul era mizer, mizer. Am preferat compania lui Eugen Suciu, care mă introduce la filme la Cinemateca, și, tot ca de obicei, pe Petre Stoica cel drag, Vasile Vlad, Matei Vișniec și Mircea Cărtărescu (dar berea pe care am ales-o la "Berlin" cu acesta nu ne-a prea plăcut, întrucît dorisem s-o degustăm numai în doi!). Sigur, l-am vizitat și pe D.R. P[opescu], care s-a scandalizat din nou că nu m-am mutat la P. Neamț, faptul depinzînd de Amza Săceanu și alții cu galoane asemănătoare.

Am o lună grea, acum. Abia am terminat de vopsit tabla de pe casă. Singur. Și de pe 1 iulie voi fi în Iași, pentru primul examen (cred că cel mai dificil din toată facultatea — Istoria limbii române!). Deci am mult de-nvățat. Seară de seară, pour vivre, mă duc patru kilometri pentru a privi meciurile de la C.M. de fotbal. Cele de la 21. Și-n zori la școală! Și-s obosit. Pe acest fond, le-am rugat pe toate nuligestele să facem o pauză în convorbiri pînă pe 15 iulie. Se impunea. [...] Eu traversez crize de misoginism, recunoscut! Marea mea iubire din acești ani, o Maria (Tudorița e cea mai profundă emoție!), a vrut să se sinucidă pentru că eram pe străzi cu o alta. Ce puține sînt lucrurile pentru care trăiesc ele! Asta e! La ora aceasta nu pot vorbi prea frumos despre dezmăț, chiar dacă în mod serios nu cred decît în iubire.

Cu *Cr!* Sînt de-a dreptul de luat în rîs! "Iartă-i, Doamne, că nu știi ce faci!" (Evangelhia după Luca).

Îți pun grupajul din *Convorbiri* nr. 2/1986. Bucurie și sănătate și poezie! Mulgumesc încă o dată pentru minunatele cărți!

Al tău, cu dragoste de frate,

Aurel Dumitrașcu

■ Daniel Moșoiu

Poem șagalnic

Am intrat și eu la facultate.
rezolvasem o problemă importantă a vieții mele.
seara târziu mă încuiasem în cameră,
cu mâinile împreunate. rosteam o rugăciune în gând
și rugăciunea îmi despică inima ca o sabie. așa am
aflat.

că intrasem la facultate. am tras din greu.
altfel, cine știe, suplinitor rămâneam la școala din
sat.

aș fi ținut și eu important ca un profesor cu diplomă
catalogul sub braț.

cu dinții mei de lapte aș fi mușcat din umerii încercați
ai tinerei profe de mate.

cu ea aș fi rămas în cancelarie după program.

cu ea m-aș fi pierdut fericit în colbul auriu al unui
lan de porumb.

sau poate la bibliotecă să mă fi angajat.

cu degetul tremurând aș fi căutat pe pagini urme
calde de lacrimi

în romanele triste citite de tânăra ingineră din sat.

poate chiar la IAS aș fi muncit o vreme de dragul ei.

sau, cine știe, m-aș fi acuiat la oraș, om al muncii aș
fi fost,

negreșit la fabrica de țevi, acolo unde lucrează de ani
buni

toți unchii și verii mei. sâmbăta i-aș fi adus mamei
într-o geantă soioasă

din fâș o amărâtă de salopetă. s-o spele. seara aș fi
băut bere

cu flăcăii de-o seamă. la birou din sat.

prin perdelele negre de fum razele lumii s-ar fi tocit
lumecând pe zgrunțul

știrbit al meselor grele din fier.

ca o oglindă ar fi primit umerii noștri lăsați razele
calde de lună

și lumina becului chior și pătat.

cine știe unde m-ar fi găsit apoi vânzoleala din
optzeciș' nouă.

poate că m-ar fi izbăvit, poate că m-ar fi întors pe

dos ca o mânășă,
poate că m-ar fi luat ca din oală.
mă puteam bunăoară angaja chiar în sat la primul
patron. îmi dădea

mașină, căram marfă, aș fi fluierat într-o dungă
trecând de-al dracului claxonând

în viteză pe lângă școală. aș fi fost tare. până
și pe tata l-aș fi dus încolo și-ncoace bucuroși cu
mașina.

uite, măi, tată, civilizație, nu cum m-ai dus tu când
eram mic cu bicicleta.

mă însuram și eu cu una din sat și-mi ridicam o
casă.

o mândrețe de casă. ce mai, mă puneam binisor pe
picioare.

s-ar fi uitat sătenii la mine cu jind.

duminica la biserică mi-aș fi găsit fără doar și poate
un loc în colțul celor cu stare. creșteam un copil

și-l dădeam negreșit la facultate. să-l las pe el să
trăiască

ce n-am trăit eu. poate.

m-aș fi fâlit cu el prin sat când venea în vacanțe.
cine știe.

ce-i e scris omului nu se află în carte. aș fi putut
ajunge foarte bine un terchea-berchea, la fel
cum aș fi putut ajunge departe.

dar am intrat și eu la facultate.

am rezolvat totuși o problemă importantă a vieții
mele.

am și eu altă față. nu miroș a grâu, nici a var.

n-am nici urme de motorină arsă pe mână.

până și acasă oamenii mă privesc parcă altfel.

mă întorc în sat la sfârșit de săptămână. uneori și
mai rar.

într-o geantă din piele fluturată șagalnic pe umăr
aduc

un braț de cămăși și ciorapi pe care mama le spală
seara târziu

în curte, lângă fântână. deasupra ei se coșcovesc
îmbătrâniți prunii.

o privesc fumând cocoțat pe capra de lemne.

fumul țigării înoadă ca o funie albăstrie lumina
ștersă a lumii.

tata slobozește apa în gălețile din plastic.

Virgil Salanțiu

De vorbă

apoi gălețile din plastic în oalele moi din tablă.
apa pleoscăie vânturată iute de mâna crăpată a
mamei.

pe stradă găfăind un tractor sparge-nserarea în
așchii.

zice tata blând: nici o grabă, nici o grabă.
țigara cu gălme din colțul buzelor nu-l arde
ajungându-i la capăt.

iar eu tresar într-o doară: nici nu mai știu cum arată
profesoarele noi din sat. pe ușa bibliotecii a ruginit de
multisor un lacăt.

de ceva vreme profa de mate s-a încurcat cu profilul de
sport. om însurat.

de vechiul IAS s-a ales praful. ingenera a rămas grea
cu șefu' de post.

au dus-o într-o zi cu salvarea din sat. nu s-a mai
întors.

la doi pași, îmi spune tata, om deștept, vecinu' și-a
făcut din bucătăria de vară

bufet. mă înghiontește cum stau așa adormit pe capra
de lemne

și zice că n-ar strica să radem și noi, acolo, o bere...

în rest, e bine.

cum spuneam, am rezolvat o problemă importantă a
vieții mele.

am intrat la facultate. învăț.

o să am diplomă. iar de distrat, mă distrez de mi-
nune.

bunăoară acum sunt la chef. într-o cameră de cămin.
ce-i drept, cheful s-a spart.

au plecat care încotro. care cu cine a putut.

he, he, numai eu am rămas.

stau întins lângă o tipă pe pat.

stau întins și mă ard degetele ei alunecându-mi pe
piept.

și șuvițele moi din părul ei castaniu.

îi simt respirația ușoară aproape. și umărul cald.

hm, sunt cam nehotărât. sigur, puțin și timid.

deocamdată stau întins lângă ea și-i vorbesc.

îi vorbesc de somnul dogmatic care-l furase pe kant.

Virgil Salanțiu

Niște țărani

„De la o vreme înapoi, Țara nu se prea vede și nu ne prea aude”

Dumitru Covalciuc s-a născut la 2 ianuarie 1947, în comuna Oprîșeni, regiunea Cernăuți. Între 1960-1971 a urmat cursurile Facultății de Limbi Romano-Germanice a Universității cernăuțene. Din 1970 lucrează la ziarul regional „Zorile Bucovinei”. Între 1970-1980 a publicat versuri, povestiri, traduceri și studii, urmate de apariția romanului „Revolta”. Începând cu 1992 și concentrează atenția asupra culegerilor de folclor bucovinean, publicând volumele: *Cucule, ce pene porți?*, *Cântece de cântărie și război*, *Sculași, gazde, nu dormiți!*, *Povești și snoave din Bucovina*, *Legende populare din Bucovina*, 202 *cântece populare din Bucovina*.

– Acum câțiva ani buni ați publicat în revista „Tribuna” din Cluj-Napoca. Cum s-a întâmplat?

– În 1968, fiind student la Cernăuți și aflându-mă în vacanță, am plecat în România, în baza unei invitații obținute de la o soră a tatei, care locuia la Rădăuți. Tata, care și-a făcut serviciul militar la Deva și Brașov, fiind trimis apoi pe frontul din Moldova, avusese un camarad ardelean, despre care două decenii și ceva nu știuse nimic. Curiozitatea m-a mânat în Ardeal; am ajuns în satul Unirea II de lângă Oena Mureșului sau Uioara și, prin intermediul preotului Moldovan de acolo, l-am găsit pe acel Ionuț Popa, zis al lui Cucuș.

După câteva zile de ședere în Unirea de lângă Războieni, în drum spre Bucovina, m-am oprit la Cluj. Nu cunoșteam pe nimeni, dar am avut imboldul de a cunoaște orașul despre care auzisem că se aseamănă foarte mult cu Cernăuți. De la gară am luat-o pe jos, spre centrul orașului. Într-un anticariat, mi-am cumpărat un dicționar enciclopedic în limba franceză, apoi am admirat monumentele Clujului. Aveam intenția să vizitez Grădina Botanică, să văd Universitatea, dar pe o stradă oarecare m-am oprit în fața unei clădiri și sufletul meu parcă a fremătat. Acea clădire găzduia redacția revistei „Tribuna”. Am bătut sfios la ușă, am dat binețe și am zis: „sunt român din nordul Bucovinei”. Un domn simpatic s-a ridicat surâzător de la birou, mi-a întins mâna și mi-a răspuns: „Bine ai venit, băiete”. Era Miron Scorobete. M-a condus la redactorul-șef, Dumitru Mircea. A vrut de la bun început să afle de unde știam despre existența „Tribunei”. Cum să nu fi știut despre revista pe care uneori o citeam în una din sălile de lectură ale Bibliotecii Universității din Cernăuți? M-a întrebat dacă știu să scriu românește. Am dat din cap afirmativ. Mi-a pus în față o coală de hârtie și m-a îndemnat:

– Scrie, să văd, dar scrie-mi câteva strofe. Când i-am înmănat hârtia cu cele două poezii de-ale mele, le-a citit, m-a privit atent, și mi-a zis:

– Să treci pe la mine la orele 16! A chemat un colaborator (era unul din corectori, D-I Aurel Dimitriu) și l-a rugat să mă conducă, într-un local, ca să iau masa, să-mi arate orașul și numaidecât, Universitatea „Babeș-Bolyai”. Când m-am întors, D-I Mircea mi-a înmănat o hârtie, prin care eram înștiințat că cele două poezii se păstrează în portofoliul redacției pentru a fi publicate. Nici nu mă așteptam la așa ceva! M-a condus la contabilitate,

vina, Basme bucovinene, Folclor românesc din nordul Bucovinei. În anul 2002, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților îi tipărește primul volum dintr-o trilogie *Tineretea lui Doxachi Hurmuzachi*.

În deplasarea de câteva zile efectuată într-o lună de vară caniculară, la Cernăuți, pe linia schimburilor academice, am reușit să întâlnesc mai mulți bucovineni (eu aș zice români din Ucraina). Dumitru Covalciuc, cred că nu greșesc, este o excepție prin informațiile pe care le posedă, prin felul cum le prezintă și mai ales prin ambiția și rezistența care-l caracterizează.

G. V.

unde am obținut 500 de lei, adică onorariul în avans. M-a luat la el acasă D-I Dimitriu. A doua zi m-am revăzut cu Miron Scorobete, care mi-a făcut cunoștință cu Al. Căprariu, Ion Oarcăsu, Al. Lungu. Am primit cu autografe unele cărți ale lor, mi s-au făcut cadou și cărți de alți autori. Ca să nu am probleme, am fost sfătuit să fac un colet la vama din Cluj și să expediez cărțile prin poștă. Am stat în Cluj trei zile. Am revenit la Rădăuți și de acolo am pornit spre casă. Mare mi-a fost surpriza când, în octombrie 1968, un coleg de facultate mi-a arătat la cămin un număr al „Tribunei” în care au fost inserate și cele două poezii ale mele. În anul următor aveam să public ceva în „Unirea” de la Alba Iulia, însă în 1970, în februarie, am publicat un ciclu de versuri în „Viața Satului” de la București. Sub pseudonimul Dumitru Sireteanu, în numărul din 5 februarie 1970, am publicat, prin bunăvoința D-lui Adrian Păunescu, un poem în „România Literară”. Pretutindeni, în țară, am fost încurajat să scriu, am găsit sprijin moral și material, dar adevăratul debut l-am făcut la „Tribuna” clujeană, fapt cu care mă mândresc.

– După această întâmplare, spuneți-ne cine sunteți Dumneavoastră „românul-ucrainean”, Dumitru Covalciuc?

– Cine sunt adică? Sunt *Român*, dar cetățean al Ucrainei. Satul meu de baștină, Oprîșeni, se află la numai 10 km de orașul Siret, punct de vamă în România, și la 30 km de Rădăuți. Până la raptul sovietic din 1940, Oprîșeni făceau parte din plasa Siret (a doua capitală a Moldovei medievale) și din județul Rădăuți (oraș cu un bogat trecut voievodal). Poate că satul meu n-ar fi nimerit sub ocupația bolșevică, dacă trupele sovietice n-ar fi depășit linia de demarcație, stabilită, după o hartă a Moscovei. Am avut o copilărie grea, deosebit de grea, dar interesantă. În casa noastră, în nopțile ploioase de toamnă și în cele lungi de iarnă se adunau participanții la cele două războaie mondiale. Fumau tutun învelit în hârtie de ziar și poveșteau întâmplări de pe fronturi. Femeile torceau fuioare de cânepă, lampa cu petrol pălpăia iar eu mă prefăceam că dorm. „Antenele” sufletești, însă, înregistrau scene de luptă la Odesa, Crimeea, Stalingrad și Cotul Domnului, în Moldova pe linia Iași-Chișinău. Cei mai bătrâni își aduceau aminte despre calvarul din primul război mondial, despre luptele din Albania, Bosnia și despre formarea legiunilor române din Italia din

■ Dumitru Covalciuc

care unii făcuseră parte. Unii îl ascultaseră acolo pe Vasile Lucaciu, alții îl văzuseră pe Iuliu Maniu în Viena când se dezmembra Imperiul habsburgic. La un moment dat se lăsa o tăcere de mormânt. Tata ieșea afară, să se încredințeze că în curte, sub gard, sau la poartă nu se afla vreă iscoadă a stăpânirii, apoi venea și deschidea aparatul de radio. Ascultau bieții țărani o voce de departe și așteptau să vină americanii sau britanicii. Au murit cu nădejdea c-or veni și românii și că rușii se vor duce. Rușii s-au dus, dar românii n-au venit.

Uneori tata le citea dintr-o carte românească și când obosea mă îndemna să continuu. Prima carte pe care am citit-o cu glas tare, în fața a cel puțin 10-12 vecini a fost „Negura” de Eusebiu Camilar. Am prins gust pentru lectură. Cărțile mă vrăjeau. Prin podurile bunicolor am descoperit o carte de poezii de G. Coșbuc și niște culegeri de cântece ale legionarilor. Nu aveam încă 6 ani când cunoșteam pe din afară „Moartea lui Gelu”. Când am mers în clasa întâi și când am fost silit să deprind un alt alfabet, am izbucnit în plâns. Poate atunci am înțeles că voi avea o viață zbuțuită, marcată de multe suferințe. Abia în clasa a șaptea mi s-a dat voie să-l cunoaștem pe Eminescu. La o ședință școlară am recitat „Speranța”, „Epigonii” și un fragment dintr-o „Scrisoare”. Mă izolam și trăiam cu Eminescu în gând. La absolvirea clasei a opta, am fost întrebat de directoarea școlii ce doream să devin în viață. I-am răspuns că popă și bietul tata a avut necazuri. La școala medie din satul vecin, Tereblecea, un profesor evreu cu studii superioare obținute, până la război, la Cluj, mă scotea la tablă și-mi spunea:

– Măi, române prost, nu l-ai citit pe Agârbiceanu, pe Gârleanu, pe Pavel Dan.

Nu ieșeam din biblioteca școlii până nu găseam cărțile. La următoarea lecție de „literatură moldovenească” îl înfruntam și din nou mă probeza în public.

– Nu l-ai citit pe Goga, pe Șt. O. Iosif, pe Rebreanu... îi citeam. Goga și Rebreanu m-au fascinat. După mulți ani, când aveam și eu un rost în viață, acel profesor evreu pornit să părăsească Cernăuții pentru a se reuni cu familia, mi-a destăinuit că numai prin acea metodă mi-a putut stimula interesul față de literatura română, fapt pe care îl aștepta de la alți colegi ai mei. I-am rămas, oarecum, recunoscător. N-am uitat niciodată că sunt român, că am și eu o menire, că trebuie să lucrez vărtos întru progresul național-cultural al neamului românesc din Bucovina. Loviturile am început să le primesc încă din anii studenției. M-am obișnuit și cu arestul la domiciliu, și cu regimul de lagăr, și cu interogatoriul și cu „prietenii care scriu denunțuri” și cu situația de a fi pus în imposibilitatea de a-mi câștiga o bucată de pâine.

– Ce ați publicat în acest răstimp?

– Când mi-a fost mai greu, lăsat fără serviciu, neavând casă, nici masă (1972-1975) atunci am cutreierat satele bucovinene și am cules folclor. Așa am adunat ceea ce public în ultimii ani, fiindcă colecția mea de poezie populară și de basme e de circa 4000 de pagini. Pe la 1986 s-a simțit la Cernăuți nevoia de a începe munca de valorificare a trecutului nostru istoric și cultural. Uniunea Sovietică se dezmembra și eu trebuia să-mi servesc neamul, și cu penița. Scriam despre înaintașii noștri și despre idealurile lor. Neplăcerile se țineau

lanț, dar nu m-am lăsat bătut. M-am aflat, în mai 1989, printre fondatorii „Societății pentru Cultură Română Mihai Eminescu” al cărei vicepreședinte sunt în prezent. Din martie 1990 mă aflu în fruntea Societății culturale „Arboroasa”, și în februarie 1992 am înființat „Institutul obștesc de istorie, restituiri literare și folclorice D. Onciul”. Tot în 1992 am scos la Cernăuți revista „Miorița”, prima revistă românească din nordul Bucovinei, din perioada postbelică. A urmat „Calendarul Poporului”, revista „De la Nistru pân’ la Tisa (în colaborare cu un grup de intelectuali români din dreapta Tisei). Editurile noastre vremelnice s-au numit „Arboroasa” și „Gruparea de Nord”. Cu sprijinul Patriarhiei române, am scos două numere ale Calendarului creștin ortodox al românilor bucovineni. Apoi, din 1994 până în 1997, am editat, cu sprijinul revistei „Vatra” și al Tipomurului, revista de istorie, literatură și folclor „Codrul Cosminului”. Cu sprijinul Bibliotecii Județene Mureș, al Societății „Vasile Netea” și al Ministerului Culturii din România, la Târgu-Mureș apare anual Almanahul cultural-literar al românilor din nordul Bucovinei „Țara Fagilor”. Activitatea editorială a „Arboroasei” este foarte intensă. N-am primit de nicăieri ajutoare, dar numărul cărților tipărite, de noi, aici, acum este de circa 60. Din 1994 scoatem anual „Calendarul creștin ortodox, de perete” pe care îl difuzăm atât în Bucovina, cât și în Transcarpația. Activitatea editorială este doar o latură a muncii pe care o depun pentru programul cultural al neamului românesc din Bucovina.

Nu sunt de profesie istoric, dar ca român, dacă a trebuit am scotocit arhivele și am scris crâmpoie din zburcimea istorie a Bucovinei. Nu sunt pedagog, dar când s-a tras semnalul, am participat cu cel mai mare entuziasm la deschiderea claselor și școlilor bucovinene amenințate de pericolul înstrăinării. Nu sunt traducător, însă dacă a trebuit, am tradus pentru uzul școlilor românești din Ucraina, din limba rusă și ucraineană, 125 de manuale. Nu sunt paznic de cimitir, dar când ni s-au profanat mormintele, mi-am suflecăt mânecile și am restaurat, cât am putut, din 1988 încoace, monumentele funerare de la căpătâile unor mari înaintași. Am grijă de păstrarea unor monumente eclesiastice românești. Mi-am adus contribuția la deschiderea muzeelor sătești de istorie, amenajarea cabinetelor școlare de istorie a românilor, la elaborarea unor monografii de sate. Și toate acestea le-am făcut ca român. Ca cetățean al Ucrainei, respect legile țării în care trăiesc, mă bucur de aceleași drepturi de care se bucură și alții, iar dacă bat cu insistența la vreo ușă, mi se deschide.

Virgil Salanțiu

– Sub conducerea Dumneavoastră, apare la Târgu-Mureș almanahul „Țara Fagilor”, o revistă plină de surprize pentru mulți români.

– Visez de mult să scot de sub tipar „Cartea neagră a Bucovinei”, ca neamul întreg să cunoască prin ce metode ne-au nimicit bolșevicii, de ce ne-am pomenit atât de puțini români în actuala regiune Cernăuți și anume fiecare volum al „Țării Fagilor” este parcă o treaptă spre ridicarea unui veritabil monument publicistic în memoria victimelor regimului totalitar sovietic. În paginile acestui almanah, la rubrica „Golgota neamului românesc” și „Documentar” sunt publicate mărturiile îngrozitoare despre masacrarea românilor la Lunca și Fântâna Albă, în februarie și aprilie 1941, deportările masive ale bucovinenilor în Kazahstanul de Nord și Siberia, internarea lor în gulagurile de dincolo de Cercul polar, exterminarea lor prin foame și frig în lagărele din Komi, Karelia, Armenia, despre strămutarea unor sate întregi în regiunile sudice ale Ucrainei, despre miile și miile de victime ale „deschiaburirii și colectivizării forțate”, despre întemnițările pe motive religioase, despre vânatoarea la care în anii

Dimineața pe Valea Caprei

’80 ai secolului trecut au fost supuși sute de „naționaliști burghezi români” etc. etc.

Nu fac altceva prin „Țara Fagilor” decât să adun între coperti durerea unui neam părăsit, îngânând două versuri dintr-o poezie a lui Vasile Postecă: „Românie, Românie ce-ai lăsat rușii să vie?” Încerc să las posterității o amintire despre Bucovina, „diamant din coroana lui Ștefan”, cum spunea Eminescu despre o Bucovină românească martiră, dar nespusă, deși, vorba cântecului:

„Trece-un greu și altul vine

Nu-i nădejde de mai bine...”

Un participant la rezistența antisovietică, un luptător care a condus un detașament de partizani, care cu armele în mâini au încercat să-i alunge din Bucovina pe ocupanții sovietici, mi-a spus cu mândrie „pentru Țara mea nici rănilor nu mă dureau”. Spun și eu cam la fel, numai că de la o vreme încoace, Țara nu se prea vede și nu ne prea aude, poate că Ardealul mai ține minte că are o soră mai mică, Bucovina...

– Faceți drumuri tot mai multe în România. Aveți doi băieți, unul actor la Teatrul din Arad (Florin) și Ciprian, student la Universitatea din Timișoara. Cum e viața de părinte, cu copiii în România?

– Vin rar în România, de trei, patru ori pe an, deși ambii feciori sunt acolo. Vin doar atunci când mă străbate dorul de ei sau când apar mici probleme. Trec totdeauna prin Cluj, dar prefer să nu cobor din tren. În toamna anului 1993, am fost invitat la dezvelirea statuii lui Avram Iancu. Reprezentăm împreună cu vicepreședintele „Arboroasei” partea detrunchiată a Bucovinei, mi s-a oferit și cuvântul. Dar când ceremonia s-a încheiat, am fost lăsați în stradă, fără bani de tren barem până la Suceava. Domnii s-au dus la un restaurant de lux și de noi au uitat. Slavă Domnului că s-a găsit un om care nu s-a dezlipit de noi, până nu s-a pus trenul în mișcare. Nici n-a dorit să se prezinte. Atât ne-a spus: „Sunt un român din Cluj și-mi pare rău că cei ce v-au invitat aici s-au purtat așa cum s-au purtat”.

Poate că într-o zi, totuși, îmi voi călca pe inimă și de la gară voi apuca-o în sus, spre piața cu statuia Corvinului...

Virgil Salanțiu

Portrete de ciobani din Transilvania

Interviu realizat de
GABRIEL VASILIU

Valea Vaserului

■ Ovidiu Pecican

De-acă o cauți pe hartă, Valea Vaserului se situează exact sub icul prin care Ucraina „mușcă” din România, cel mai sudic punct al extremului nostru nord. Ea ocupă, totodată, zona răsăriteană a județului Maramureș, oprindu-se la frontiera occidentală a județului Suceava. În acest fel, ținutul denumit după principalul curs de apă din zonă – și nu după munții care îl străjuiesc cu strășnicie – separă Maramureșul de Moldova. Când Dragoș Vodă a trecut munții, în faimoasa lui expediție cinegetică, greu de scos din legendă și plasat în realitatea istorică, el a putut urma drumul Borșei, traversând pasul Prislop. Așa pare să fi crezut N. Iorga atunci când scria *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*: „Apa care trece aici cu un mare zgomot fășător, ce se aude până departe în pacea nopții, se chiamă Bistrița aurie. Venită din acești munți, ea curge, supț Rotunda și urmarea ei, Prelucile, către Bucovina unde, contopindu-se cu altă Bistriță, apucă drumul spre Moldova de munte, a cărui viață și podoabă de căpetenie este până la vărsarea-i în Siretiu, în marginea Bacăului. Acesta e râul care a călăuzit spre Baia, spre țara pe care el era să o întemeieze ca domnie, pe voievodul Bogdan, pribeagul maramureșean, vânătorul de zimbri al poveștii. Aceasta e marea cale pustie pe care a trecut unul din întemeietorii vieții noastre istorice” (N. Iorga, *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat*, București, Ed. Minerva, 1977, p. 61). Se prea poate ca primul voievod de la răsăritul Carpaților să fi luat această cale. Dar asta numai atunci când, fermecat de frumusețea locurilor unde ajunsese purtat de vânătoare, s-a întors însoțit de ceata apropiaților săi. Nu este de crezut ca, alergând înnebunit de spaima vânătorii ce i se pregătea, bourul să fi urmat un traseu la îndemâna cavalerilor care îl hăituiau. Mai de crezut este că el a luat calea codrilor aproape de nestrăbătut de pe Vaser, urmând firul apei spre sus, deci spre est, și pierzându-se apoi mai departe, dincolo de culmile Carpaților. Călăreții n-au avut deci ce face, în tenacitatea lor ardelenască, decât să-și îmboldască biviviul pe prundișul din marginea îngustă a râului plin cu păstrăvi care mai poate încă fi văzut în toată splendoarea lui agrestă, înghesuit între pantele păduroase. Ei „... a aflat sub munții înalți urma unui bour și au pornit pe urma bourului prin munții înalți și au trecut peste plăiurile înalte și au ajuns pe urma bourului la locuri de șes și frumoase...” (*Cronica moldo-rusă*). Trecerea întemeietorului n-a avut nimic din, totuși, banala utilizare a unui traseu consacrat de convoaiele negustorilor ori coloanele înzăuate ale vreunei oști, tot așa cum tărâmul descoperit dincolo de culmi i s-a revelat ca un adevărat Canaan, în frumusețea și îmbelșugarea sa naivă și frustă.

La astfel de lucruri mă gândeam pe când, la puțină vreme după ce lăsasem în urmă depourile exploatării forestiere din Vișeu, mă imbarcasem pe platforma pornită în zi de sărbătoare – Sfânta Maria! –, după o negociere minuțioasă și din vreme stabilită de prietenii care mă invitaseră, spre a urma Vaserul. Mica linie ferată, despre care pliantul parcimonios în informații al *Agenției Vasertour* din Vișeu de sus menționa că fusese construită, pe vreo 60 de km, prin anii 1930-

1933, urma cu fidelitate cursul râului al cărui nume simplu și străin își trăda fără efort originea germanică. „Apa” era, într-adevăr, energizantă chiar și la simpla întrezărire, cuolocotul ei printr pietre ițite peste bulbuci și debitul scăzut, însă iute, care-i păstra în întregime transparența, conferindu-i, totuși, pe alocuri, profunzimea unor ochi verzi, inegalabili. Alexandru Filipașcu de Dolha și de Petrova pune pe seama colonizării teutone din vremea lui Andrei al II-lea defrișarea pădurilor realizată pe un teritoriu care pornea din bazinul Tisei și ajungea până la Teceu, și care includea întemeierea așezărilor Vișc (Wisck), Hust (Husst) și Teceu (Deutsch), ca și cetățile Hust, Vișc, Nealabul de pe lângă Craia și Bărănică, de pe Valea Bărjavei. Tot ei ar fi exploatat minele de sare din Ariniș, adică Erle-Holz, lemn de arin), ca și minereurile de pe Valea Râului, un alt nume al Vaserului. Acest din urmă nume se folosea deja la 1549 (*Istoria Maramureșului*, Baia Mare, Ed. Gutinul, 1997, p. 33). Urmele unei locuiri germanice sunt indubitabile sub raport onomastic – și nu numai –, dar nimic nu vine astăzi să sprijine teoria colonizării teutone a Maramureșului în secolul al XIII-lea. „Oaspeții regali” au ajuns aici abia mai târziu, începând cu 1246, în vremea lui Bela al IV-lea, pe urma pustirii tătarești din 1241-1243, și mai ales în a doua jumătate a veacului respectiv, dobândind privilegiile de la Andrei al III-lea și de la alți regi maghiari. Când regii noii dinastii, de Anjou, au instituit și în Maramureș organizarea de tip apusean, comitatensă (între 1303 și 1327), conflictele dintre oaspeți și comite nu au întârziat să apară. Între 1317 și 1329 tensiunile și disputele au fost, practic, continue, căci comitele primea drept de jurisdicție și asupra oaspeților, ceea ce acestora din urmă li se părea intolerabil. Tot acum, confruntările dintre străinii coloniști și românii maramureșeni pentru terenurile lăzuite surveneau în mod curent. În această perioadă, până în 1329, comitele lua partea românilor în conflictele de acest fel, fiindcă, spre deosebire de oaspeți, aceștia erau supuși regalității. Practic, între 1317 și 1329 ar fi fost românii înfudați, în viziunea istoricului Ioan Moga, care a reconstituit aceste procese sociale complexe. În 1329 însă, oaspeții au obținut o victorie importantă: li s-au recunoscut și lor drepturile de care beneficiau deja oaspeții din Seleuș (Ugocea). În acest fel, o perioadă de frământări lua sfârșit, pentru a face loc alteia. De acum înainte, vreme de două decenii (1327-1349), comitele dispărea din Maramureș, semn că regele se gândea la soluții diferite, în speranța unei instăpâniri scutite de rezistențele întâmpinate până atunci. Și, într-adevăr, la 1343 era pomenit primul voievod român maramureșean, semn că, poate, se încerca o adaptare instituțională mai suplă la realitățile din teritoriu.

Una peste alta, însă, numele german al Vaserului, legat – necesarmente – de o prezență germană, rămâne cumva suspendat în aer, chiar dacă ar putea trimite la epoca evocată anterior. Pătrunzând pe firul de apă în sus, rămâi până astăzi izbit de atmosfera aproape atemporală a locurilor. Casele sunt puține, nu ajung – din câte mi-am putut da seama – să alcătuiască așezări;

nici măcar cătune. Ici două, dincolo, peste sute de metri sau chiar kilometri, altele două... Un drum forestier care urcă spre culmile împădurite, o potecă ce duce, destul de abrupt, spre o poieniță... Și terasamentul vechi și nesigur, adunând în zilele lucrătoare muncitori cu târnăcoape și spinările transpirate, dezgoliți până la brâu, ca-n marea epocă a colonizării vestului american.

Sunt și locuri databile. Undeva în dreapta, într-un perete de stâncă, soldații Imperiului Austro-Ungar au săpat un... spital de campanie. Unii turiști s-au adăpostit în cele două săli păstrate de aproape un secol la vreme de ploaie. La Făina, pe un deal apropiat de cele două cabane situate de-o parte și de alta a liniei mocăniței, austriezii au construit o bisericuță în care, din câte mi-am putut da seama, privind prin fereastră interiorul dotat cu cele necesare cultului, încă se mai slujește. Alături, un monument funerar de piatră menționează numele vânătorilor de munte și al ofițerilor căzuți la datorie în Marele Război; nu mai mult de patru sau cinci.

Și lumea pe care o poți vedea pe aici se reduce la câteva categorii fundamentale. Am întâlnit patrule de grăniceri – Ucraina începe la cinci până la șapte kilometri mai încolo – și un polițai, muncitori forestieri și de la calea ferată, turiști solitari cu cortul în spate, mărșăluind cu pasul așezat, sau grupuri vesele de drumeți. Mai poți vedea vaci placide, sau cai – care uneori trebuie căutați în pădurile dimprejur... La cabana în care am locuit vreme de câteva zile, un dulău ciobănesc și o cățea scundă, erau nelipsiți de la mesele noastre, petrecute în aer liber, către apă. Dar pe urmă, noaptea, nimeni străin nu se putea apropia de ușă, iar în drumețiile pe calea ferată, către zmeurișurile de pe coaste ori către izvoarele cu apă minerală, ne flancau, ori amândoi, ori măcar unul.

Pe Valea Vaserului, colonizarea e departe de a se fi produs încă. Nici exploatarea lemnului nu a devenit, deocamdată, nemiloasă. Nu s-au înfripat cătune, iar satele le găsești doar pe cursul inferior, în apropiere de Vișeu. Nici vorbă, așadar, ca în trecut aici să se fi putut organiza vreun nucleu coerent de viață feudală, ca în alte locuri – fie și maramureșene – unde patru-cinci sate (când nu, direct, zece sau douăzeci) au căzut la învoială să ridice din rândul lor un sfat al bătrânilor buni și înțelepți iar mai apoi un conducător comun, cu drept de judecată și poruncă în vreme de război. Suntem, altfel spus, în istoria dinainte de istorie, acolo unde socialul încă nu ritmează viața naturalului. Nu ne putem lăuda cu multe locuri rămase în acest stadiu paradisiac, deși aspru, în România. Unele dintre cele vechi au devenit sate de vacanță, afectând de-acum un aer frivol estival. Altele, ca Delta Dunării, sunt amenințate de poluare și nepăsarea turiștilor. Nu cred că ar fi prea târziu pentru a limita previzibilă extindere a capitalismului sălbatic printr-o lege care să facă din Valea Vaserului o rezervație naturală a Europei, ocrotită de foruri naționale și internaționale. ■

Toamna muzicală la Cluj

■ *Oleg Garaz*

În perioada 12-26 septembrie, la Cluj s-a desfășurat cea de a XXXVII-a ediție a Festivalului „Toamna Muzicală Clujeană”. Ar putea să fi fost cea de a XXXVIII-a, însă despre acest fapt cu o altă ocazie. Chiar dacă sponsorii au fost numeroși – cincisprezece la număr (Ursus, Kopiernicus, Carpatair, Monolit Construcții ș.a.), un coorganizator – Clipart Advertising, cu parteneri media precum CD Radio, Ziarul Clujeanului, Pro FM – Festivalul clujean s-a articulat în calitatea lui de festival „al casei”. Bineînțeles, nu pot fi articulate pretenții atâta timp cât la București exploda „supernova” mastodonticului Festival „Enescu” – nume celebre, transmisiuni TV, onorarii amețitoare, atmosferă de show, în care vedetele sunt plimbate în fața unui public amețind doar la rostirea numelor sacrosancte, săli arhipline, bilete la prețurile egalând o pensie medie... Așa a fost la București.

... un început fulgurant

La Cluj totul a fost mult mai intim și mai cald. Aceasta a fost, așa cum am simțit-o eu, atmosfera concertului de deschidere din 12 septembrie la Biserica Reformată de pe str. Kogălniceanu. Cu Florentin Mihăescu la pupitrul, în fața publicului clujean a evoluat Orchestra simfonică a Filarmonicii din Târgu Mureș cu un program conținând lucrări de Csiky Boldizsár – „Cântece de vitejie”, de J. Sibelius – Concertul pentru vioară și orchestră în re minor, op. 47, cu Gabriel Croitoru la vioară și de J. Brahms – Simfonia a 2-a în re major, op. 73. Personalități cu un foarte avansat potențial de individualitate, dirijorul și solistul s-au amplificat reciproc într-o interpretare mai degrabă spumantă, deși echilibrată, bine controlată și ghidată, așa spune, mai degrabă de luciditatea și flerul dirijorului, idee confirmată chiar prin interpretarea, așa spune, asimilată în totalitatea ei de către Florentin Mihăescu. Surpriza a constituit-o personalitatea sonoră a Orchestrei simfonice din Târgu Mureș – succulentă, densă, energică și foarte dinamică, ca să nu mai vorbim despre acurata interpretării cu precădere la compartimentul alăturilor.

... surprize, surprize!

Un asemenea debut parcă ar fi pus „pe roate” desfășurarea celorlalte evenimente. Iar în calitate de eveniment ar trebui pomenită prestația dirijorului japonez Michi Inoue, care în concertul simfonic din 19 septembrie (Casa de Cultură a Studenților !!! – acustică „surdă”, spațiu inadecvat, condiții improprii) a reușit un veritabil „tour de force”, fiind secondat – în interpretarea concertului pentru vioară și orchestră de Aram Hacıaturian – de către violonista „germană” Mihaela Martin. Atât celebra uvertură beethoveniană „Coriolan”, dar și nu mai puțin celebra muzică a Suitei din baletul „Romeo și Julieta” de Serghei Prokofiev au surprins prin prospețimea și

farmecul bine și puternic relevat și realizat de către dirijor.

Iar ceea ce ar fi putut fi un eveniment al întregului Festival – despre concertul de închidere este vorba, ceva similar unei „chei de boltă”, s-a dovedit a fi un concert despre care nu voi scrie că a fost un concert bun. „Damnațiunea lui Faust” de Hector Berlioz a fost, poate, un spectacol care a adunat multă lume pe scenă, însă fără a fi motivat prin calitatea interpretării prezența unui ansamblu atât de numeros de interpreți. Au fost patru soliști – mezzosoprană Monica Mascus – Germania, tenorul Daniel Galvéz-Vallejo – Franța, basul Gheorghe Roșu și baritonul Adrian Mircea Sămpetean – România, Orchestra și Corul Filarmonicii „Transilvania” din Cluj, totul fiind realizat în cadrul manifestărilor bicentenarului Hector Berlioz. Ori, o dată cu desfășurarea sonorității devenea evident că o asemenea lucrare nu este, de ce să nu o spunem franc, pe măsura puterii ansamblului clujean. Și nu este vorba aici despre capacitatea de a „citi” o partitură, de a cânta pur și simplu niște note muzicale, ci despre capacitatea de a realiza în limitele și la nivelul *propriu-zis* al concepției artistice o asemenea scriere. Altfel spus, a fost o miză imposibilă cu consecințe care nu mai necesită comentarii.

... un alt fel de cameră

În „opoziție” cu greutatea genului simfonic-concertant s-au situat nu atât concertele declarate camerale – Recitalul de orgă a lui Erich Türk (13 septembrie), concertul de trio-uri (15 septembrie), recitalul de oboi și orgă (17 septembrie, Aurel Marc – oboi, Ursula Philippi – orgă), concertul Cvartetului Transilvan (18 septembrie) sau recitalul de lied (24 septembrie, Bianca Manoleanu – soprană, Monica Mascus – mezzosoprană și Remus Manoleanu – pian), ci, surprinzător, mai degrabă cele trei concerte cu titlatura „Panoramic componistic contemporan” I, II și III, care s-au impus prin „polarizări” multiple atât la nivelul concepției artistice, cât și prin modelele specifice de expresie. O primă polarizare semnificativă a putut fi sesizată prin vigoarea și densitatea expresivă a muzicii lui Vasile Herman – lucrarea „Hebriz-eimos” (prima audiție absolută, Liliana Cadar – flaut, Flavius Trif – clarinet) și a Sonetei nr. 7 a lui Dan Voiculescu (prima audiție absolută, Cătălin Costea – flaut) pe de o parte și a muzicii unei noi generații de compozitori clujeni – Tudor Feraru, Răzvan Metea, Șerban Marcu, și Cristian Bence-Muk (proaspeți absolvenți ai Academiei de Muzică „Gh. Dima”), într-o „interstiție”, oarecum, situându-se muzica tinerilor compozitori ca Ionică Pop, Iulia Cibășescu-Duran și Adrian Borza. O a doua polarizare, puternică, originală, să-i spunem – reală, a constituit-o reluarea operii „Oedipe-Oreste” de Cornel Țăranu (concertul din 22 septembrie, cu formația „Ars Nova”) și lucrarea „Amor sanctus” de Ede Terényi (concer-

tul din 25 septembrie, Muzeul de Artă, Carmen Vasile – soprană, Daniel Goți – pian, Silvia Sbârciu – pian-clavecim, amândouă lucrările „țintind”, prin sugestibilitate și expresie zona arhetipalului, simbolicului, imaginariului cu multiple și fructuoase consecințe în planul relevării structurilor dinamice ale subconștientului.

... per aspera ad astra

Ne este suficient că avem un Festival doar al nostru, pentru noi, un Festival care ne satisface și ne place, cu atât mai mult că în acest an „Toamna Muzicală Clujeană” a fost dovada clară a inițiativei și entuziasmului factorilor de conducere și, bineînțeles, de decizie ai Filarmonicii „Transilvania”. Scoși afară din sala de concerte, scoși până și din birouri, mutați la Casa Învățătorului (clădirea Inspectoratului Școlar din vecinătatea Operei Române), operând cu dosare, primind și dând telefoane în înghesuiala celor 2-3 birouri ce le-au fost alocate, printre grămezi de hârtii, dulapuri, scaune, computere, angajații instituției au făcut posibilă această ediție a tradiționalului Festival clujean. Cu atât mai mult merită pomenit numele doamnei directoare a Filarmonicii – Denisa Piteiu, dar și a secretarului artistic – Adrian Pop, nemaivorbind de întreg colectivul administrativ și artistic al instituției. Iar în încheiere merită citate cuvintele Denisei Piteiu din cârticica-program (redactată cu multă ingeniozitate): „...În ciuda dificultăților pe care Filarmonica trebuie să le depășească – în primul rând lipsa sălii de concerte – este poate de subliniat că ea a fost și continuă să fie un plămân al speranței, o respirație armonică, un spațiu al libertății. Fără el, comunitatea noastră ar fi înfinit mai puțin bogată sufletește. Voi pune deci acest început de festival și stagiune muzicală sub triplul semn al speranței, continuității și maturității”... Fără comentarii. Clar și cuprinzător.

Cavalcada cailor albaștri

■ Virgil Salanțiu

Pe vremuri mi-l închipuiam printr-un iluzoriu mimetism aidoma personajelor sale cu chip de om, cu chip de necuvântătoare.

Din magma culorilor, se închea o atmosferă cotrușiană. Bivoli care se încăpățânează a încălzi pământul cu antracitul veșmintelor norioase.

Plugul rănind trupul țărânei pentru a-i altoi sămânța datătoare de viață.

Același plug scrijelind chipul țărănilor și palmele lor crăpate de muncă cu care frământă pâinea noastră cea de toate zilele. Și turmele unui neam de oieri călăuzindu-se după stele din mângâinimea Sibului în stepile eurasiatice sau coborând spre adierile mediteraneene ale Peloponezului.

Dar, mai presus de tot și de toate, medicul și artistul plastic Virgil Salanțiu ne-a dăruit un mit străvechi, un mit al eternei reîntoarceri, visul de libertate al centaurului. Călcând în copite trufașa gravitație care ne aplecă spre ghe, dionisiaca beție a vitezei, vântejul libertății, simbioza dintre om și animal traversează întreaga istorie a umanității.

Dincolo de mușchi, oase, sânge și țesuturi, calul întrușipează nestăvilitul dor de libertate care se poate împlini pentru fiecare dintre noi. Și chiar dacă slava s-a risipit în deșertul tranziției spre configurația satului global, ne-au rămas caii verticali ai lui Salanțiu. Un vis frumos, omenesc, prea omenesc, dăruit doar centaurilor. Un vis care, în vremea căruinei antichității putea să fie închipuit drept realitate dar care, pentru noi, niciodată nu va fi.

(Constantin Dumitrescu)

Per Aspera...

Sunt născut la data de 7 aprilie 1933 în orașul Cristurul Secuiesc, județul Harghita, orașel în care singurul edificiu reprezentativ era Școala Normală unde tatăl meu, Iustin Salanțiu, era profesor de limba română și latină, citez pe Marin Preda – “un profesor admirabil a fost Iustin Salanțiu care predă limba română și era directorul Școlii Normale la care învățam”, și continui “îmi ia mie căietul, citește întâi în gând și apoi deodată exclamă: Ce frumos! Ascultați aici: și începe să citească cu glas tare compunerea mea. Pe urmă se duce la catalog, îl deschide și-mi pune zec. Excepțional! zice. Bravo! Ai să ajungi un mare scriitor.”

Duminicile elevii cei mai dotați erau invitați la masă. Preda era de nelipsit. Acesta era mediul în care am crescut până la refugiu. Mama mea picta, a fost profesoară de desen și probabil o genă undeva...

Din copilărie am simțit o înclinație spre pictură. Cutia cu culori constituia cadoul cel mai de preț iar posibilitatea peregrinării prin muzee, însoțirea unor pictori în natură, discuțiile pe această temă, cea mai mare plăcere. În același timp mă simțeam atras de problemele de biologie, cele 14 volume “Viața animalelor” ale lui Brem devenind cărțile mele de căpătâi. Părinții mei doreau să studiez o profesie “serioasă”; aceasta era mentalitatea lor în acea perioadă grea de după război.

Am ajuns la medicină veterinară, pictura devenind un hobby practicat abia la maturitate, când am trecut deja de marile obstacole ale vieții didactice: doctorat, contracte de cercetare, disputa pentru ocuparea unui loc în ierarhia universitară.

Am absolvit Facultatea de Medicină Veterinară din Arad în 1956, apoi am fost angajat ca medic veterinar la Stațiunea Experimental Zootehnică Jucu-Bontida, județul Cluj. Aici, în mod perio-

dic, veneam în contact cu cei mai iluștri cercetători în zootehnie din cadrul Institutului Central de Zootehnie București. În această perioadă am stat mai mult în șa decât pe scaun, trăind în grajduri și pe pășuni alături de pacienții mei. În 1959 am fost transferat la IAS Poiana, județul Cluj, unde am venit în contact cu problemele medicale ale zootehniei intensive. În 1961 am fost angajat prin concurs la Facultatea de Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, unde am parcurs toate gradele didactice de la șef de laborator până la acela de profesor. În cadrul facultății am pus bazele la trei discipline: Semiologia medicală veterinară, în 1973; Radiologia clinică veterinară, în 1974 și Etologia (Psihologia animală), în 1990, disciplină de premieră la noi în țară, fiind pasionat al lucrărilor lui Konrad Lorenz, Frisch, Tinbergen, laureați ai Premiului Nobel în 1973. În perioada ianuarie 1990 – februarie 1992 am funcționat ca și decan al Facultății de Medicină Veterinară. Cea mai mare realizare în această funcție a fost introducerea învățământului de 6 ani cu un nou plan de învățământ.

Pe parcursul carierei mele profesionale, am desfășurat o bogată activitate de redactare a cursurilor și cărților de specialitate atât ca prim autor, cât și în colaborare, participând la geneza a trei discipline, Semiologia a trebuit adoptată patologiei creșterii intensive, Radiologia clinică a fost introdusă în premieră ca disciplină independentă iar Etologia – primul manual de specialitate la noi în țară.

Activitatea științifică a constat în susținerea doctoratului în 1970, în 148 de lucrări publicate în țară și străinătate, 15 lucrări contractuale și îndrumarea a 151 de lucrări de stat. În prezent, în calitate de profesor consultant, îndrum 12 doctoranzi și am contribuit la absolvirea a 7 doctoranzi. Fac parte din comitetul – The American Biographical Institute Research Association în calitate de Deputy Governor. Membru al National Geographic Society, încă o pasiune a mea. Am socotit munca științifică o componentă a profesiei mele de medic veterinar și o cinstire a memoriei înaintașilor noștri.

Amiaza vieții – drumul spre artă

Parcă retrăiesc și azi momentul în care profesorul I. Adameșteanu, cel mai ilustru reprezentant al profesiei noastre de medici veterinari (eram șeful lui de lucrări) m-a chemat în micul birou de la fermă într-o seară ce preceda o zi de curs: “- Salanțiu, mâine am curs. Deschide o carte și îmi pune semne: am nevoie de următoarele planșe...”, și îmi indică figurile din curs, una, două... circa 14 imagini. Stăteam noaptea și le făceam. Și asta săptămânal, până epuizam paginile și apoi altele și altele pe care le colecta. S-au adunat sute. Lucram repede, câștigam manualitate, învățam să intuiesc o formă, o mișcare pe care o doream sau mi se cerea. Acesta a fost primul imbold.

S-au împlinit 33 de ani de când am fost invitat la primul Salon de Iarnă al medicilor din România, unde îmi selectam cele mai bune lucrări de peste an, baza de plecare a 67 de expoziții personale și 36 colective, lucrări răspândite în 16 țări din lume.

Mentorii mei spirituali? – Am îndrăgit “Școala de Baia-Mare” – pe Aurel Pop, Holosy, Tormay, Vass Albert, cel din urmă mi-a oferit cunoștințele

elementare privind problemele de tehnologie, Nagy Imre (în perioadele lui de răstribite de la fabrica de zahăr din Tg. Mureș), I. Bene – “Salanțiu, lipsește ceva în pictura ta – femeia, nu țărâna, nudul”. Încep să mă documentez, examenul de acasă – “când vei avea 70 de ani vei putea aduce nuduri în casă”. Acum că am împlinit 70 de ani soția a ridicat ștacheta, deci subiectul rămâne prohibit. Să continui: Vremir, Sima (bătrânul și tânărul), Mohi, fiecare cu o îndrumare, încurajare sau o critică aspră. Toate mi-au fost de folos. Poeții: Aurel Rău, a fost tot timpul alături de mine prin prezență la expoziții, articole, spații pentru imagini în revista “Steaua”; Negoită Iri-mie cu întregul sprijin în cadrul revistei “Tribuna” dedicând cele mai frumoase versuri bivoliilor mei în “Ca o ninsoare” (Ed. Dacia, 1978, “Colorând o frază”); colegul nostru Dr. Ghila; istorici de artă: Dr. Gh. Arion, Dr. Alexandra Rus m-au însoțit prin prezență și articolele lor la majoritatea expozițiilor mele, iar Vasile Rus Batin, pe lângă îndrumările de specialitate, mi-a devenit prieten de suflet; Dr. Livia Drăgoi – directoarea Muzeului de Artă din Cluj, ziaristi – Ilie Călian, Cseke Peter, Veres Peter.

Ajutorul colegilor din Institut a fost deosebit. Am simțit în permanență prezența lor încurajatoare și aceasta indiferent de funcție, de la student la rector. Când ai de făcut o frescă pe un perete alb imens, îți trebuie curaj, nu numai de a fi pe o schelă la 8 metri înălțime de unde solul pare foarte îndepărtat, dar și de a putea acoperi o suprafață ce adesea depășea 50 de metri pătrați. Acest curaj, această încredere a avut-o și conducerea pentru a-mi încredința în repetate rânduri respectiva lucrare. Soția mea, Nina, a fost alături de mine cu îndrumări de perspectivă (fiind ingineră), prin înțelegere – pictura este o preocupare costisitoare, poluarea mediului de lucru, sacrificarea timpului liber în detrimentul familiei și a nopților de somn. Azi, când stau să meditez asupra celor peste 6.700 de tablouri create în 30 de ani (am făcut și pictură monumentală și ilustrație de carte), cât am dăruit și cât mi-a fost dăruit – balanța înclină cred spre cel din urmă.

■ Ioan-Pavel Azap

Chicago

Chicago, SUA/Canada, 2002. Regia: Rob Marshall. Cu: Renee Zellweger, Catherine Zeta-Jones, Richard Gere, Colm Feore, John C. Reilly, Lucy Liu.

Trebuie să spun de la început că filmele cu pre multe premii mă fac reticent. Apoi, nu iubesc în mod deosebit cinematograful american (fără a-i ignora forța și importanța). Și, mai apoi: nu suport, de-a dreptul, muzicalurile americane (excepție făcând Cabaretul lui Bob Fosse), nici cele clasice nici cele mai din zilele noastre (la Evita n-am rez-

stat mai mult de 15 minute). Dar Chicago (în ciuda Oscarurilor luate!) e un fenomen, e spectacol pur, în cel mai bun sens al termenului. Cu un scenariu impecabil construit (subiectul nici nu are importanță, fiind oricum extrem de banal), jucat – pe linie – de nota 10, cu un montaj uluitor, o coregrafie impecabilă și o regie perfectă (adică profesionistă, fără accente de “geniu neînțeles”) Chicago nu poate lăsa indiferent pe nimeni.

Povestea, repet, este banală: Velma Kelly (Catherine Zeta-Jones), actriță de vodevil, își omoară soțul și sora, din motive de infidelitate. Roxie Hart (Renee Zellweger) își omoară amantul care-i înșelase așteptările, respectiv promisiunea de a o introduce în lumea spectacolului. Cele două ajung vedetele aceleiași închisori, (Precizare necesară: suntem în perioada interbelică, în Chicago,

când lumea era interesată mai mult de spectacolul în sine decât de adevăr sau vinovăție. Ca și azi, de altfel.), și, mai mult decât atât, clientele aceluși avocat (Richard Gere, într-un rol de excepție), specializat în apărarea femeilor acuzate de crimă. Finalul poate fi ușor bănuț, așa că nu insist.

Acest fir narativ este doar un pretext pentru o impresionantă demonstrație de virtuozitate coregrafică. Și nu atât muzica impresionează, nu există cântece memorabile (ca în Evita, de exemplu), cât mometele de dans și, mai ales, luciditatea, “răceala” construcției, a montajului: nu există secvențe în plus, totul se leagă, are ritm, secvențele sunt construite la secundă, renunțându-se cu cruzime aproape la tot ce ar fi putut încălca inutul spectacolului vizual (probabil că metrajul inițial a fost cel puțin dublu față de forma finită a filmului). O secvență antologică: step-ul solo al lui Richard Gere.

Am fost întrebat de un scriitor dacă pictura m-a apropiat mai mult de oameni sau de Dumnezeu. Cred că apropiindu-te de oameni, te apropii, în aceeași măsură, și de Dumnezeu.

Știință – cunoaștere – artă

Personal sunt legat de pictura animalieră mai întâi prin profesie și apoi, în continuarea acesteia, prin iubire, aceasta fiind singura trăire care-ți permite atașarea de o ființă apropiată, fără o motivație biologică anume. Orașul nostru se mândrește cu trei statui ecvestre de valoare, respectiv statuile lui Sf. Gheorghe (Martin și Gheorghe, 1370), Matei Corvin (Janos Fadrusz, 1902) și Mihai Viteazul (Budumoiu, 1975). Fiecare din aceste opere de artă se subsumează unui anumit context cultural marcând o experiență (artistică și tehnică) adecvată momentului istoric în care au fost realizate. Calul, alături de om, a făurit gloria la Podul Înalt sau Călugăreni, a ilustrat basmele copilăriei și piețele orașelor purtând pe spina lor de aramă destinele pământului românesc.

La un simpozion la Sinaia, Radu Florescu, istoric și critic de artă de marcă, spunea că a avut prilejul să constate în pictura mea o îmbinare dintre puterea cunoașterii pe care ți-o oferă știința și posibilitățile artei de a le reprezenta.

Faptul că am avut prilejul de a trăi și de a munci în mijlocul unor mari grupări de animale, mai pe urmă în învățământ predând anatomia iar în final etologia (comportamentul animal), m-a apropiat până la o adâncă cunoaștere de tot ce însemna existența animală sub toate aspectele ei. Impresia de moment pe care o provoacă o colectivitate de animale este aceea a unei existențe idilice. Aceasta în cadrul unei colectivități mai restrânse – păsările dintr-o gospodărie, un padoc de iepuri, o cireadă de vaci sau un stol de ciori. Nimic nu se desfășoară la întâmplare, nimeni nu este propriul stăpân. Există o ierarhizare a capacităților de dominare pe care le întâlnim la lupi, la crocodilii ce populează un braț de fluviu, la o cireadă de vaci, la lilieci locatari ai aceluiași turn părăsit și în cadrul numeroaselor alte specii. Această definitivare a funcțiilor dominante în cadrul colectivităților de animale înseamnă pacea. Pacea apare atunci când ierarhia socială a fost constituită cu ghiarele, cu dinții, cu copita, cu ciocul, când fiecare își cunoaște locul, de la masculul cel mai războinic la femela cea mai supusă. Aceste înfruntări, adesea crunte, sunt necesare pentru a evita orice neînțelegeri ulterioare și de a insta-

la starea de pace. Să exemplific printr-un tablou: “Balada toamnei” – ciobani cu oi și măgăruși în transhumanță. Oile din prim plan sunt oi hârbare care mânăncă din mâna ciobanilor sau din hârb (oală, în Transilvania) – sunt oi dominante ce alcătuiesc legătura reală dintre cioban și restul turmei. Ciobanul dirijează doar această oaie, celelalte o urmează. Măgărușii constituie nucleul social al turmei. Poartă toată averea ciobanului. În desagi sunt micii sau cățelușii care încă nu pot umbla. O familie mobilă, organizată, o transhumanță.

Fiecare mișcare, atitudine, fațes, își au propriile explicații comportamentale. Devin pictor animalier, crez compoziții în atitudini firești; în fundal plasez un decor adecvat mediului autentic iar omul care-i veghează este specific ținutului respectiv.

În “Enigma Otiliei” Călinescu spune: “Un munte de noroi se apropie de șareta noastră” – sunt bivoli. Scriitorii pictează și ei, o fac cu suflul dar pe baza cunoașterii.

Drumuri și poteci în anotimpul sintezelor

Omul, artistul (ce titlatură omagială), nu se regăsește sub aspectul lui fizic în imaginația amatorului de tablouri. O studentă de la Filologie își imaginează după vizionarea unor tablouri cu cai: “este înalt, brunet, cu ochii albaştrii” – afară de ochi, restul rămâne o doleanță a tinerei imaginații. Încerc o altă caracterizare realizată de scriitorul Aurel Rău: “un om în halat alb, nu voinic, nu înalt, expeditiv, timid, dinamic, deci nu un om de zăpadă, cu ceva din bucuria unui copil ce descoperă o comoară”, parcă se apropie de realitate.

Nu mă consider un artist, acest atribut are o valoare postumă, doresc să etalez în imagini valoarea unui sentiment legat de cunoașterea omului alături de care trăim, a pământului și vietăților sale prin care trăim. În expoziții caut să ofer o părțică din respirația pământului și a oamenilor din spațiul transilvănean. Omul tablourilor mele îmbracă, cel mai adesea, înfățișarea femeii, prezență responsabilă în viața agriculturii tradiționale, dar și contemporane, copleșită de trudă și de îndatoririle sociale. O totală reconsiderare a rolului femeii în viața satului, un profund omagiu. Ideea care circulă în lume este că noi, cei care lucrăm în agricultură suntem abruziți de preocupările noastre profesionale, ceea ce consider că este o inexactitate. Un Rebreanu în proză, Coșbuc în poezie, Enescu în muzică, Grigorescu în pictură s-au inspirat și au creat din căldura pământului românesc.

Am participat la emisiuni televizate unde am fost chestionat asupra prețului tablourilor mele, ele fiind mult prea reduse. Eu socot că nu trăim în America unde valoarea unei opere de artă este dictată de preț. Am un buget echilibrat, sunt pensionar, cu o pensie sub nivelul unui portar. În valoarea unui tablou (nu valoarea artistică, desigur) includ prețul fondului, al culorilor, ramele mi le confecționez singur ca să mai reduc din prețul de cost, deplasările pe teren în căutare de subiecte etc., ajungând la un preț rezonabil. La deplasări mai beneficiaz de prevederile Legii 42 acordate luptătorilor în Revoluție. Sigheros, un remarcabil grafician mexican, spunea: “*Arta pentru a penetra în masă trebuie să fie accesibilă valoric și apropiată ca imagine percepției populației*”. Este foarte adevărat. Testez în permanență aprecierile pozitive sau criticile aduse de beneficiari. Dezvolt ideile mele dar țin cont și de părerile lor. Nu mă izolez estetic, izolarea o concep doar prin tehnologia proprie de lucru, pe care o supun unei continue remanieri și exigențe în funcție de materialele noi de care dispun și de evoluția estetică a propriei mele imagini artistice asupra subiectului dat.

Am pictat portrete ale unor scriitori, istorici, academicieni, cercetători, colegi etc. Nu am pictat personaje supuse omagiilor și felselor aplauze dictate de cele mai umiltoare fenomene de masă. Am participat la Revoluție, plin de speranțe, am sperat într-un miracol și ne-am trezit într-un coșmar. Ne izolăm unii de alții, ne interesează doar banul și ne izbim de sărăcie. Dorim artă și atârnam obiectele pe pânză când le-ar sta mai bine într-o debara. Constatăm starea de neofilie fiziologică – de nedezvoltare, de stagnare comportamentală, generalizată în rândurile tineretului – dar nu numai, putem vorbi de o neofilie politică ale cărei consecințe le suportăm de 13 ani. Am ajuns la o vârstă când în jurul meu este un gol. Un copil de pe scara blocului mă întreabă: “Tu ai prieteni? – Da. – Și ei sunt tot atât de bătrâni ca și tine?” Era să-i răspund că ei nu mai sunt. Mai bine să vorbim despre Eutonie – avem un fizic bătrân dar suflul ne rămâne veșnic tânăr. Avem nevoie de încurajare, de alinare, de iubire. Avem un surplus de afecțiune pe care suntem gata să o dăruim.

Transmit pe această cale un mesaj pentru retină și suflul – încerc cu o pictură.

Echinocciul de toamnă 2003

Ecouri ale verii 2003

Vara aceasta cancelarul Schroeder s-a dus totuși în Italia. La Verona, el a putut vedea „Carmen”, opera lui Bizet, dar dacă s-ar fi dus la Pesaro, ar fi putut viziona magnifică încheiere a Festivalului Rossini, cu „Contele Ory”. Un regal cu noul tenor minune, tânărul peruan Juan Diego Florez, într-un Teatro Rossini impecabil întreținut, cu un public rafinat, fără uralele exagerate ale galeriei, atât de la modă, mai nou.

Altă atmosferă la Salzburg, unde ziaristii germani acreditați la Festival se așteaptă de acum la prezență accentuată a forțelor aeriene în cultură, de vreme ce a 75-a aniversare a lui Karl-Heinz Stockhausen s-a făcut printr-o demonstrație aeriană: un cvartet de coarde prezentat drept cvartet de elicoptere.

De altfel, al doilea an sub conducerea lui Peter Ruzicka arată un succes de casă, deși comentariile jurnaliștilor, vorbind despre necesitatea modernizării Festivalului, folosesc sintagma: „un festival pentru cetățeanul dezorientat”.

Din Mexic, în *El Angel* (suplimentul cultural al ziarului *Reforma*), scriitorul andaluz Justo Navarro descoperă că arșita acestei veri se manifestă precum într-o piesă de literatură fantastică: „Căldura asta mă termină!” devine fapt real. Ar trebui așadar să ne obișnuim cu gândul că, dacă lucrurile merg așa mai departe, vom muri pur și simplu din nimic, din cauza vremii.

În Franța, o vară într-adevăr ucigașă, cu mii de morți în august, mai ales printre oamenii în vârstă, lăsați doar în grija unui personal angajat de familia plecată în concediu, și datorită administrării unei medicații sedative, așa cum este obiceiul. Dar și istoria vorbește de valuri groaznice de căldură în Franța: în 1636, cu o jumătate de milion de morți, în 1718, aproximativ 700.000 (conform lui Emmanuel Le Roy Ladurie, *Istoria cliimei*).

Încălzirea cliimei este totuși o realitate. De altfel, guvernul american se confruntă cu mari presiuni din partea organizațiilor de protecția mediului și din partea unor guverne străine, să semneze acordul de reducere a emisiilor de noxe în atmosferă. Două teme de reflecție: pulverizarea în ultima vreme a unei uriașe banchize de circa 150 de mile pătrate, de pe teritoriul nordic canadian, care a rezistat circa 3.000 de ani, dar acum se topește, și dezbaterile acerbe asupra deschiderii exploatărilor de petrol din nord-estul statului Alaska, de la Marea Beaufort, în Arctic National Wildlife Refuge.

Aniversări

Saxofonistul de jazz Wayne Shorter are 70 de ani.

Actorul Richard Attenborough a împlinit 80 de ani.

Societatea „Eranos” din Elveția a ajuns și ea la 70 de ani.

30 de ani de la puciul împotriva președintelui chilean Salvador Allende.

Conform informațiilor mai noi, se consideră că nici una din cele două supraputeri n-au putut folosi la nimic „socialismul în libertate” al lui Allende. La 11 septembrie, un concert aniversar pe stadionul din Santiago, acolo unde au fost adunați și maltratați atâția oponenți ai lui Pinochet.

Arhitectul instalațiilor olimpice din Tokio, un uriaș al modernismului, a împlinit 90 de ani: Kenzo Tange.

O aniversare americană la firma Chevrolet: legendarul model Corvette a ajuns la 50 de ani, circulară și este prezent peste tot în lume, până în ziua de azi.

Despre prezența Americii în lume,

însă dintr-o altă perspectivă, aflăm din *Literaturnaia Gazeta*, unde, în articolul „Arhitecții unei noi ordini”, datorită căutării agresive de asociați „civilizatori” în lumea occidentală, înainte și după războiul din Irak, americanilor li se reproșează un anume „iacobinism bolșevic, chiar dacă în formă capitalistă”.

„Bolșevicii au pornit de la convingerea că socialismul se va instaura prin reducerea la tăcere a opozițiilor săi, dar s-au înșelat.”

Literaturnaia Gazeta face și un calcul aritmetic al scăderii popularității lui George W. Bush, în funcție de numărul militarilor americani decedați în Irak după încetarea războiului.

Dacă vorbim de noua ordine, poate decesul la 95 de ani al lui Edward Teller, fizician prodigios de creativ și expert în armament, ne-ar putea limpezi efectul anumitor influențe personale asupra istoriei. De numele lui Teller sunt legate aspecte controversate, pornind de la rolul său în procesul lui J. R. Oppenheimer, conducătorul proiectului bombei atomice americane din cel de-al doilea Război mondial. Refugiat din Ungaria natală, a jucat un rol minor în proiectul bombei atomice, dar a pus bazele laboratorului în care a și creat bomba cu hidrogen, mai puternică și mai eficientă. Imaginea hollywoodiană a strategului militar nebun, figura celebrului Dr. Strangelove al lui Kubrick, în care criticii îl văd pe Teller însuși, acoperă rolul jucat de el în crearea Inițiativei de apărare strategică (sistemul de apărare anti-rachetă) american al lui Ronald Reagan și în conceptul de apărare prin sateliți militari activi, cunoscut sub numele de „Războiul stelelor” (Star Wars).

Interesantă de amintit aici este opinia expusă în *New York Times*: „Poate că Edward Teller va fi mișcat lucrurile un pic mai repede aici și acolo. Însă chiar și fără el, lumea de azi n-ar fi fost mult prea diferită”...

Tema Europei frământă în continuare conștiințele. În *Süddeutsche Zeitung* s-a prezentat activitatea tenace a ministrului culturii din Danemarca, Brian Mikkelsen, de „de-socialdemocratizare a țării”, în contextul Uniunii Europene. Dar cum poate oare arăta o asemenea întreprindere și la ce rezultat poate ea duce? Confruntarea valorilor se referă de fapt la o schimbare de sistem, la o transformare spiritual-morală.

În Germania, unde se vorbește foarte mult despre un „Memorial al deportării”, voci precum cea a lui Günther Grass consideră un asemenea memorial drept o misiune a Europei întregi și nu doar una germană. Memoria celor năpăstuiți în și de pe urma războiului este însă atât una transnațională cât și una legată de cei ce au suferit ori au fost uciși prin faptele sau datorită eșecurilor proprii națiuni.

Încercarea din 2002 a lui Michnik și Krzeminski de a muta un asemenea „Centru împotriva deportării” în Breslau (Wrocław) în Polonia cunoaște un refuz total din partea intelectualilor polonezi și germani: „nu va aduce nici un folos

prelucrării critice a istoriei”. Există temerea interpretării „conflictelor sociale exclusiv prin categorii etnice” (*Neue Zürcher Zeitung*)

Tot în Germania, decesul cineastei Leni Riefenstahl, creatoarea unor celebre filme propagandistice naziste, reaprinde unele discuții istorice și etice. Văzută de unii ca o „mașină de luptă de carieră”, iar de alții ca o „bizară icoană mediatică”, se consideră că avut de luptat din greu ca să se transforme dintr-o „rocă bazală nazistă, demnă de ură”, într-un „svelt model pentru vârsta a treia a culturii globaliste occidentale”.

Oricum „o bucăciță de Germanie neplăcută a murit” odată cu ea.

În *Neue Zürcher Zeitung*, Peter W. Jansen scrie despre moartea regizoarei favorite a lui Hitler: „Rareori a existat atâta concordanță între un beneficiar, care eșuase ca artist și artista care l-a ajutat să dea expresie materialului care trăia în el. Nu se mai pot deosebi, în regizările marșurilor și procesiunilor, în iconografia politică a puterii, imaginea de replică, de imaginea filmică, organizată ca o compoziție vizuală... Montajul, o operă de ireproșabilă frumusețe – care împregnează încă o dată filmul de voință de artă – este exclusiv opera lui Riefenstahl. În el domnește un anume terorism al frumuseții, de care se poate intoxica după dorință sufletul nevinovat”.

În *Le Nouvel Observateur*, într-un material-dezbateri, filosoful iranian Dariush Shayegan apără existența valorilor universale. El descoperă în multiculturalism o tendință extremă, anume de a deveni un fel de „politică identitară” în care „noțiunea de cultură se amestecă în mod infailibil cu o identitatea etnică redusă la maximum”. Shayegan spune: „De fapt, toate civilizațiile sunt etnocentrice, chiar și Islamul, cu toate învățăturile sale despre toleranță. Abia foarte târziu, datorită începutului modernității, în Apus a luat naștere o nouă viziune asupra lumii. Oamenii au început să se îndoiască de exclusivitatea cu care se puneau semne de egalitate între virtuți și calitățile proprii etniei sau religii. Și oamenii au început să se intereseze de ceea ce este comun tuturor oamenilor, dincolo de particularitățile și de atavismele tradiționale. Iar aceasta mulțumită unei însușiri care este împărtășită de toți oamenii, indiferent de rasă, limbă ori însușiri etnice: anume rațiunea”.

Ultima sa carte se numește „La lumiere vient de l'occident” (Lumina vine din Apus) și se bucură de mare atenție în Iran.

Dar iată că există și filosofi ai spiritului, după cum este considerat neuropsihologul Lutz Jaenke. Cercetările sale asupra activității cerebrale îl conduc la concluzii demne de toată atenția. „Creierile muzicienilor sunt extraordinar de potrivite pentru a studia plasticitatea cerebrală, deoarece mulți dintre profesioniști încep încă din copilărie și studiază adeseori multe ore pe zi, pe parcursul întregii vieți. Acest fapt influențează părțile de creier care participă la îndemânarea digitală, la iscusința mâinii („îndemănare”).”

Pagină realizată de
SORIN T. ȘTEFAN

A fost odată în vest

■ Paul Lowry

În 30 august anul acesta, Charles Buchinski a murit la vârsta de 81 de ani, din cauza unei pneumonii. Sunt sigur că puțini dintre cititorii noștri ar fi dat atenție acestei morți, chiar dacă ar fi fost o știre pe prima pagină a ziarelor din România. Și la fel s-ar fi întâmplat lucrurile și în America. Totuși, milioane de iubitori ai filmului ar fi recunoscut pe loc numele lui Charles Bronson, actorul american cu figura necizelată, care a jucat în 93 de filme în cei 47 de ani de carieră cinematografică. O dată Bronson s-a descris pe sine în felul următor: "Cred că arăt ca o carieră de piatră pe care cineva a dinamitat-o".

Charles Bronson s-a născut la 3 noiembrie 1921, în Ehrenfeld, Pennsylvania, fiind unul dintre cei 15 copii ai unei familii de emigranți lituanieni. Se pare că pe când era copil în familie nu se vorbea limba engleză. În timpul adolescenței a lucrat ca miner în mine de cărbune și a practicat boxul. El a reușit singurul din familie să termine liceul, fiind un tânăr dificil.

În 8 decembrie 1941, când America a intrat în cel de-al doilea Război Mondial, Charles s-a înrolat în armata Statelor Unite. A luptat în cadrul Forțelor armate aeriene (astăzi United States Air Force). După război și-a plătit, cu banii câștigați în timpul cât a fost în armată, studiile de artă, pasiunea sa de o viață. A lucrat o perioadă ca scenograf în Philadelphia, Pennsylvania, plecând apoi spre vest pentru a se înscrie la Pasadena Playhouse, în California, și astfel și-a început, în studenție, cariera de actor.

Primul său rol de film a fost în *The People Against O'Hara* (*Poporul contra lui O'Hara*), în 1951. A lucrat mult pentru televiziune între anii 1953 și 1967. Cu toate acestea s-a făcut cunoscut datorită cinematografiei. Regizorul italian Sergio Leone i-a oferit rolul principal în westernul clasic *A Fistful of Dollars* (*Pentru un pumn de dolari*), în 1963, dar Bronson a refuzat oferta și rolul a fost jucat de Clint Eastwood, cel care a făcut faimos genul "spaghetti western" în întreaga lume. Înainte de aceasta, în 1960, Bronson făcuse parte din distribuția filmului *The Magnificent Seven* (*Cei șapte magnifici*), alături de Yul Brinner, James Coburn, Steve McQueen, Robert Vaughan și actorul german Horst Buchholz. Filmul era o nouă versiune a peliculei clasice japoneze *Cei șapte samurai*, a lui Akira Kurosawa. Au urmat apoi alte filme exemplare: *The Great Escape* (*Marea evadare*) 1963, *The Dirty Dozen* (*Doispe oameni răi*) 1967, *Once Upon A Time In The West* (*A fost odată în vest*) 1969, cu Henry Fonda. *The Valachi Papers* (*Dosarele Valachi*) a apărut în 1972. Era povestea unui mafiot în anii de constituire a mafiei americane.

Charles Bronson devenise un actor de film recunoscut în Europa, dar în propria sa țară a ajuns la același statut doar în 1974, când a jucat rolul principal în filmul *Death Wish* (*Ultima dorință*). Aici interpreta rolul unui arhitect care a

început să caute răzbunare după ce soția și fiica îi fuseseră violate și ucise. Au urmat încă patru serii ale acestui film, ultima în 1994. Ele au produs o reacție controversată în America, din cauza subiectului lor, dar au avut în același timp un succes extraordinar. Atingeau o coardă sensibilă a multor americani care constatau faptul că erau neputincioși în fața criminalității ce nu mai putea fi ținută în frâu. Pentru că nu erau în stare să îi pună la punct pe criminali ei înșiși, făceau acest lucru la cinematograf, prin intermediul lui Charles Bronson. El era cel care dădea viață viselor lor. Imaginea lui de răzbunător dur, hotărât și neîndurător a avut un puternic impact asupra psihicului americanilor.

De-a lungul unei cariere remarcabile, Charles Bronson a ieșit doar rareori din tiparele personalității sale. Era "adevărat" în roluri precum acelea din westernuri sau din *Death Wish* (*Ultima dorință*). Când mă gândesc la el îl compar cu Clint Eastwood și Lee Marvin, dintre actorii americani. În filmele sale era genul de om rațional și dur. Italienii îl porecliseră "Il Brutto" (Urâtul), iar răufăcătorii învățau repede că era periculos. Totuși, exista o anume blândețe care ieșea la iveală din când în când, în unele dintre partiturile sale, ca aceea a lui Bernardo în *The Magnificent Seven* (*Cei șapte magnifici*). Ca și John Wayne, el a jucat roluri care i-au adus recunoașterea. Faima lui se baza pe imaginea de bărbat dur. În 1971 a câștigat premiul Globul de Aur pentru roluri masculine, la categoria "World Film Favourite", împreună cu actorul Sean Connery. Charles Bronson nu a fost niciodată răsplătit cu premiul Oscar, dar fanii nu au încetat nicicând să meargă să îi vadă filmele. Cu toate că mai târziu alte stele de cinema l-au eclipsat, el a fost cel care, alături de Eastwood, a fost un deschizător de drumuri și a schimbat fața cinematografiei. S-a căsătorit de trei ori și a jucat în 15 filme alături de a doua lui soție, Jill Ireland, care a murit în 1990, după 21 de ani de căsnicie.

Filmul pe care eu îl prefer dintre toate cele în care a jucat Charles Bronson este unul mai puțin cunoscut, intitulat *Hard Times* (*Luptătorul din New Orleans*), apărut în 1975. Acțiunea se petrece în timpul recesiunii economice din anii 1930, din New Orleans. Este un film simplu despre un vagabond care își câștigă existența luptând cu orice mijloace, disputând meciuri cu mâna goală cu oricine și cu toți. Personajul Chaney este un bărbat care vorbește puțin, dar are pumni ucigători. Jill Ireland joacă rolul principal feminin, iar James Coburn interpretează rolul managerului lui Chaney. Cunoscutul actor Strother Martin joacă rolul lui Poe, un fost student la medicină, dependent de droguri, care îngrijește rănilor lui Chaney. Acest film este plin de realism și onestitate. Eu îl consider printre cele mai bune din repertoriul lui Charles Bronson.

În 1998, Charles Bronson a suferit o operație la șold și la scurt timp după aceea s-a căsătorit cu Kim Weeks, cea de a treia lui soție. Ultimii ani i-au fost marcați de boală. Cei mai mulți dintre noi nu știu faptul că era un artist desăvârșit și un soț devotat.

Iată câteva dintre filmele pe care vă recomand să le vizionați, dacă vreți să vă formați o părere obiectivă asupra carierei de actor de cinema a lui Charles Bronson: *The Magnificent Seven* (*Cei șapte magnifici*), *The Great Escape* (*Marea evadare*), *The Dirty Dozen* (*Doispe oameni răi*), *Once Upon A Time In The West* (*A fost odată în vest*), *Death Wish* (*Ultima dorință*) și *Hard Times* (*Luptătorul din New Orleans*).

Traducere realizată de
LUCIA NEIESCU

Erată

În prezentarea poetului american Paul Lowry, din *Tribuna* nr. 25, p. 24, primul paragraf se va citi: "Paul Lowry s-a născut în 1948 în Union, Carolina de Sud, SUA, într-o familie de muncitori din industria textilă. Strămoșii săi au emigrat în America în 1720 din Irlanda, unde veniseră, în 1690, din Scoția. Rădăcinile sale sunt de origine celtică."

Binoclul, pocnitoarea și regele supărat erotic

■ *Mihai Dragolea*

Într-o amiază de soare blând, mă preumblam și eu prin centrul aglomerat al urbei, la loc central, cu sumedenie de oameni de afaceri dotați cu telefoane mobile, grăbiți, concentrați, care ascultând, care vorbind la telefoanele încinse de atâtă utilizare, chiar și pe trecerea de pietoni. Nu lipseau nici trecătorii ceva mai degajați, căscând gura mare la vitrine, comentând ceea ce se vede la luciul lor; cupluri și grupuri de tineri veseli, povestind cu evidentă plăcere. Pe marginea trotuarului, din loc în loc, femei bătrâne, gata să vândă și ele flori de câmp, strânse în buchete mici, niște buchete înzestrate cu o duioșie și un farmec intruvabile la falmicele exemplare vândute pe tarabe special amenajate, strânse sub invelitori de-a dreptul sofisticate. Prin zarva generală apar și individualități marcante, purtătoare și vânzătoare de lucruri mai puțin obișnuite: vreo doi-trei țigani oferă binocluri, prețul exprimat la simpla întrebare este de 700.000 mii lei, dacă te oprești și cercetezi obiectul, prețul scade până la 500.000 mii lei; se învârtă printre trecători și un fecior de 10-12 ani, tapetat pur și simplu cu umerase și linguri de lemn, cu dimensiunile variabile; într-o mână deține și o pocnitoare, tot de lemn, model vechi, ancestral de-a binolea, la numai 30.000 mii lei, funcționează impecabil, zbârnâie de mama focului. Diferența de preț dintre cele două obiecte e considerabilă, dar nu e numai una de preț; ce dracu să mai vezi special cu un binocl, totul se petrece acum la vedere; alcovul e un soi de maidam care apare fotografiat pe mai toate paginile revistelor și ziarelor înconjurătoare, ceea ce nu trebuie văzut, nu iese la iveală prin mânăuirea unui binocl; cu pocnitoarea lucrurile se prezintă altfel: în primul rând contează și uimește faptul că

este confecționată numai și numai din lemn, nimic altceva; apoi, e remarcabil efectul pe care îl produce, ea poate irita, poate amuza, poate chiar speria. Cu tot aerul ei vetust, străvechea pocnitoare este mai caldă, mai umană, mai apropiată decât un binocl. Pot demonstra diferența de calitate, de virtuți, cu un exemplu: scrie la gazetă că e greu și cu regii „La mai puțin de o săptămână după ce și-a ales nevasta cu numărul 11 dintre mule de tinere din Swasiland

și după ce a fost pus într-o situație jenantă de publicarea unei informații potrivit căreia soția cu numărul 5 l-ar fi înșelat cu un sud-african mult mai tânăr, regele Mswati III (33 de ani) și-a luat, joi, nevasta cu numărul 12. Fericită mireasă este Nomonde Fihlawas, de 18 ani, care a fost încoronată, luna trecută, regina concursului Miss Swasiland.” Acum, ce contează că omul îl poate urmări pe regele poligam lecuindu-și tristețea după trădarea nevestei cu numărul 5 cu nuri nevestei cu numărul 12, bucuriile legale nu pot fi prea mult diferite de cele încercate cu plutonul deja existent, mare lucru deosebit n-ar dezvălui utilizarea unui binocl. Pe când, așa, din senin, pe neașteptate, rotirea veselă a unei pocnitori ar putea produce reacții surprinzătoare, cine știe cum ar reacționa și regele, și nevasta proaspătă din dotare....

Virgil Salanțiu

Pe Crișul Negru

Teledependența

De vânzare

■ *Monica Gheț*

...**E**totul, de la brînză pînă la creier – cel necomestibil (dar mai știi?). Se vinde produsul funcțiilor avansate ale creierului, avînd aceeași căutare pe piață ca piesele industriei grele de fabricație locală. Cine se crede scutit de apelativul “proletar”, bine înfoltit în diplome, titluri, premii ș.c.l. poate uită, ori nu-i convine se i se reamintească denumirea clasicizant înobilată de istorie și “lunga tradiție de luptă” a vechiului “barbarism”: proletar: respectiv omul a cărui forță de muncă e cumpărată de altcineva suficient de convins de profitul investiției sale. E omul “exploatat”, așadar, cel ce doar își duce traiul, nu-l trăiește, fiindcă nu este el “profitorul” priceperii sale (al forței de muncă), ci altul, hoțomanul de “patron”, de boutique sau de minister, de teritoriu, nu mai contează... Nici o subtilitate a științelor socio-umane nu-l dizlocă pe marele sau micul “patron” din febrilitatea socotelilor. Dar ce e rău în faptul că unii se îmbogățesc, au iscusița de a profita de pe urma “sudorii frunții” altora, sudoare a frunții ce tot

mai rar de la brațe purcede și tot mai des din tresărirea creierului unor trupuri în explozie numerică la așezarea pe scaune? Nimeni nu ne oprește să avem curaj și inițiativă, chiar dacă se zvonește azi, în tăvălugul globalizării, că cine susține și aplică formula umanistă “omul e stăpînul vieții sale”, nu știe ce vorbește. Dar nu e grav, nici finanțistii nu prea știu ce vorbesc... și adeseori par a nu fi convinși nici de ceea ce gîndesc atunci cînd muncesc.

Deschideți orice pagină de ziar la *Mica publicitate*, rubrica *vînzări* și vezi găsi coloane interminabile ale ofertei înfruntînd cîteva timide pătrățele rezervate cererii. Concluzia se impune de la sine: e totul de vânzare, dar cine mai cumpără ce? Ei bine, o singură marfă n-are limite de preț: *imaginea*. Deși o află pretutindeni, e tot mai solicitată. Unii își vînd imaginea cu succes, dar profitul e mai mare cu imaginea altora – de regulă, cea negativă. Astfel, e înghesuială la machiori și machieuză, la tratamentele și farmecele de avantajă imagini ale *Imagini*. Așa cum pe vremuri, prag-

matismul te obliga să-ți cumperi bătrîni dacă nu-i aveai, astăzi, în plin cult al eternei tinereți, trebuie să-ți asiguri imaginea: din gras în suplu, din obosit în entuziast perpetuu, din pungaș în individ onorabil - de se poate și cu funcții, din prost în deștept, din mirlan în “om de lume”, din șmecher în partener de afaceri, din lup în miel, din țoapă în personalitate, din locatar la bloc în proprietar de vile, din votantul unei Legi în votantul alteia în folosul cîtorva, etc. Nici un efort nu trebuie precupețit, nici un efort nu e prea mare cînd ai de cîștigat imaginea credibilității. Iar “credibilitatea” odată obținută, cînd ai fost acceptat în clubul select al miruiților, să vină taraf și chef să fie! Asta pînă ce muzica și cizvîrtele chermezei sfîrșesc “haita” flămîndă. Atunci operațiunea e reluată, cresc programele de divertisment cu premii, pe toate audio-video-canalele, pe site-urile net explodează oferte tentante, anesteziante împreună cu imagini ale nenorocirii altora, mereu ale altora. Dar printre toate acestea, în pofida bunei regii de transmisie, a machiajului abundent, se strecoară aidoma bălărilor în culturi, perii albi și ridurile spiritului critic - foarte temut și detestat fiindcă dă semnalul dreptului la viață și nu doar la supraviețuire al celorlalți. Iar unde e drept nu încape tocmeară. Cel puțin o vreme.

SUMAR

Opinii

Ion Ghercioiu: Noua Constituție a României • 2

Editorial

Alexandru Vlad: Caravelele lui Antunes s-au oprit la Neptun • 3

Carte

Tim Popescu: Singularizarea creatoare • 4

Valentin Tașcu: Portret de grup cu Laurențiu Ulici • 5

Dorin Mureșan: Poeme religioase • 5

Premiul Nobel pentru literatură

Virgil Stanciu: Un Nobel pentru Africa de Sud • 6

Comemorare

Mircea Muthu: „Stampe de sărbătoare” • 7

Proză

Radu Țuculescu: Iapa Ema și corespondența • 8

Bogdan Ulmu: File dintr-un jurnal teatral • 9

Remember

Lionel D. Roșca: Radu Tudoran.

Toate pânzele sus! (2) • 10

Arhiva

Epistolar inedit: Aurel Dumitrașcu – Gheorghe Azap (I) • 12

Doezia

Daniel Moșoiu • 14

Interviu

Dumitru Covalciuc • 15

Atitudini

Ovidiu Pecican: Valea Vaserului • 17

Muzică

Oleg Garaz: Toamna muzicală la Cluj • 18

Arte

Virgil Salanțiu • 19

Livius George Ilea: Veriga lipsă • 24

film

Ioan-Pavel Azap: Chicago • 20

flash-meridian

Sorin T. Ștefan • 21

Corespondență din SUA

Paul Lowry: A fost o dată ca niciodată în vest • 22

Salonul defavorizatului

Mihai Dragolea: Binoclul, pocnitoarea și regele supărat erotic • 23

Teledependența

Monica Gheț: De vânzare • 23

ABONAMENTE

CU RIDICARE DE LA REDACȚIE:
60.000 lei – trimestru
120.000 lei – semestru
240.000 lei – un an

CU EXPEDIERE LA DOMICILIUL:
90.000 lei – trimestru
180.000 lei – semestru
360.000 lei – un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa:
Revista de Cultură Tribuna, cont nr.
5010.9575592 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

arte

Veriga lipsă

■ Livius George Ilea

Nesustinute de coerența unui program special, după 1989, tentativele de recuperare a reperelor valide, fundamentale, oferite de climatul de un dinamism fără precedent al vieții artistice românești interbelice s-au stins treptat materializându-se, cu câteva excepții notabile, sporadic și aleatoriu sau prin simple, conjuncturale declarații de intenții.

Extinzându-și aria de cercetare a publicațiilor românești preocupate de artă*, a personalităților implicate în consemnarea și evaluarea fenomenelor artistice autohtone până în jurul anilor 1900, Rodica Pascu își orientează investigația preliminară înspre descoperirea filiațiilor și precursorilor cronicii și criticii de artă interbelice.

Reviste precum “Contemporanul”, “Sămănătorul”, “Lucașfărul” sau “Literatorul”, intrate în conștiința publică prin prisma istoriei literaturii sunt amintite aici pentru spațiul pe care-l acordau începând cu primele lor numere cronicii de artă, menționându-se și modul lor de prezentare grafică în raport cu tendințele lor ideologice declarate.

Contribuția teoretică este amintită printr-un prim manifest, legat de numele lui Șt. Luchian, intitulat “Sciziunea artistică”, inclus ulterior în programul societății “Ileana” (1897-99), care avea drept titlu un modern deziderat cultural: “Societate pentru Răspândirea Gustului Artistic în România”. Este enunțat aici și refuzul participanților de a se autoprocama “campionii unei arte noi”, o problemă care ulterior va preocupa și critica de artă interbelică atunci când se va referi la “Școli”.

Încercarea de contura statutul, rolul și importanța criticului prin prismă istorică prilejuiește autoarei prezentarea unor personalități ale timpului implicate nemijlocit în reflectarea fenomenului artistic, a tipului de critică practicat, “impresionist” sau profesionist.

Sunt amintiți Tudor Arghezi, Francisc Șirato, N. N. Tonitza, Ștefan Nenițescu – autor al unei interesante “Istории a artei ca filozofie a istoriei” (1925), Aurel D. Broșteanu sau Jacques Lassaing (care constată lipsa unui statut bine determinat al criticului de artă). Este citată opinia de dată recentă a lui A. Pleșu, care fără a lua în considerare datele obiective privind firavele tentative de “implementare” științifică a studiilor de istoria și teoria artei în epocă, deplânge lipsa unui aparat terminologic specific care face spectacolul intelectual oferit de critica de artă interbelică “mult mai palid, mai arbitrar, mai inconsecvent”. O încercare de clasificare a cronicarilor de artă este întreprinsă pe baza apartenenței acestora la un grup profesional sau de interese: cronicari-artiști, literați, cadre didactice sau colecționari.

Disputele tradiționalism versus modernism sunt purtate în cadrul înfăptuirii României moderne. Specificul național este prezentat cu distincția făcută de L. Bлага între etnic și național (identificabil “prin ritmul lăuntric, prin felul cum tâlcuiește o realitate, prin adâncă afirmare sau tăgăduire a unor valori și prin ocolirea altora”).

“Noul Clasicism” este pus în contextul tradiției, artei populare și artei religioase de sursă bizantină, numind și artiști transilvăneni congeneri: Tasso Marchini, Sabin Popp, Sandor Szolnay, Letiția Munteanu, Hans Eder, Sandor Ziffer, Eugen Pascu ș.a., constituindu-se de fapt ca o reacție împotriva disoluției formei plastice și a subiectivismului exacerbant manifestat de mișcarea de avangardă.

Rodul unei ample munci de documentare, prezentările publicațiilor “Revistei Fundației Regale”, “Arta și Tehnica Grafică” sau a efermerelor reviste de avangardă reconstituie parafumul și culoarea unei epoci în care, în pofida carențelor terminologice, problemele artei au fost dezbătute cu cea mai mare seriozitate, în consonanță și sincrone cu dezbaterile purtate în marile centre artistice europene. Analizând discursul vizual în publicațiile de avangardă, autoarea descoperă clivaje între discursul teoretic și vizual al acestora, oscilațiile între poliile tradiționaliști și moderniști efectuându-se cu moderație, sub semnul echilibrului și fără excluderi reciproce. Discursul tranșant, extremist al avangardei are în aceste circumstanțe o slabă aderență la artiștii vremii și cu atât mai puțin la publicul larg sau la criticii și cronicarii specializați.

Fără a avea pretenția de a epuiza sursele primare ale studiului întreprins, Rodica Pascu realizează structura unei posibile istorii a fenomenului artistic interbelic. Catalogarea personalităților implicate și a opiniilor acestora, preocuparea pentru calitatea discursului vizual promovat și sublinierea temelor principale reflectate și dezbătute în publicațiile timpului recomandă această carte drept o sursă documentară extrem de utilă pentru cercetătorii în domeniul. Publicului larg i se oferă șansa unei lecturi agreabile și instructive, prilejul de a avea revelația unor ascunse linii de forță care străbat spațiul artistic românesc modern în căutarea unui model identitar ideal și reclamându-și vocația universalității.

Notă:

* Pascu, Rodica, *Publicistica de artă interbelică*, Timișoara, Editura Marineasa, 2002